

**UNIVERZITA KARLOVA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA**

**SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ A
ZVLÁŠTNOSTI JEJICH VÝSLECHU**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**VEDOUCÍ PRÁCE:
prof. JUDr. Jan Musil, CSc.**

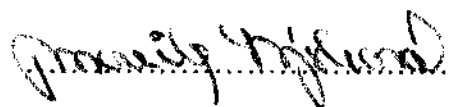
**AUTOR PRÁCE:
Monika Hýsková
(Šemnice 33, 362 72 Kyselka)**

2006

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila všechny prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 18. 12. 2006

Monika Hýsková

RESUMÉ

Tato diplomová práce se zabývá sexuálním zneužíváním dětí a zvláštnostmi jejich výslechu. Důraz je položen zejména na problematiku výskytu sexuálního zneužívání dětí, mýtů o něm, problematiku jeho podob, následků a dále charakteristických rysů pachatelů a obětí. Těžiště této práce však spočívá v popsání postupů a metod vyšetřování. Zejména jsem se zaměřila na otázku výslechu dětských obětí sexuálního zneužívání, věrohodnost jejich výpovědí a sekundární viktimizaci dítěte při výslechu.

V této práci si nekladu za cíl obsáhnout celou problematiku sexuálního zneužívání dětí a zvláštností jejich výslechu, ale zabývám se jen vybranými problémy.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

TZ	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
Sb. rozh. tr.	judikát uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek – část trestní
DKC	Dětské krizové centrum, o.s., V Zápolí 1250/21, 141 00 Praha 4
SVA	posouzení validity výpovědi

Motto:

**„Nikdo neví,
kolik váží trápení,
které sám nenese!“**

Dětské krizové centrum

V Zápolí 1250/21

1. ÚVOD

Ubližování dítěti v jakékoli jeho formě i intenzitě bylo v minulosti chápáno jako něco naprosto samozřejmého. Kořeny tohoto jednání můžeme najít v myšlence, která tvrdila, že dítě je součástí otcova majetku – on o něm může rozhodovat a po libosti s ním nakládat. Dítě tedy přibližně do dvanáctého století bylo chápáno pouze jako jakýsi objekt podřízený patriarchální moci svého otce.

Toto pojetí se však na počátku středověku s rozvojem křesťanství začíná měnit. Dítě je postupem času chápáno již jako svébytná bytost.

V období působení Jana Amose Komenského jsou představy o žádné resp. velmi nízké společenské hodnotě dítěte a jeho téměř nulové právní subjektivitě pozvolna překonávány poznáváním dětského věku a důležitosti dětství pro život člověka i společnosti.

Další vývoj ve formě osvíceneckého myšlení přináší velmi známé heslo francouzské revoluce: „volnost, rovnost, bratrství“. A to nejenom pro dospělé, ale i pro děti. Hodnota dítěte se v tomto období poměrně razantně zvyšuje a i jeho právní postavení posiluje. I když stále přetrvává myšlenka otcovské moci, není zdaleka již tak intenzivní jako v minulosti.

V devatenáctém století – typickém obrovským rozvojem vědy, techniky, medicíny, psychologie, sociologie a dalších věd – je vytvořena komplexní nauka o dítěti – pedologie. Ta svými aktivitami přispívá i k existenci kvalitní sociálně-právní ochrany dětí.

Ve dvacátém století jsou přijaty hned tři mezinárodní dohody o právech dítěte:

- Ženevská deklarace dětských práv (1924)
- Charta práv dítěte (1959)
- Úmluva o právech dítěte (1989)

V průběhu této doby se i u nás mění právní vztah rodičů a dětí. V roce 1949 je opuštěn pojem otcovské moci a nahrazen mocí rodičovskou. Tato formulace však trvá jen krátce. V roce 1963 jej zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, i pod vlivem Charty práv dítěte z roku 1959, prezentuje jako práva a povinnosti rodičů a jeho novelizace zákonem č. 91/1998 Sb. jako rodičovskou zodpovědnost.

Přibližně v polovině dvacátého století byl popsán a pojmenován jeden z typů ohrožení dětí - syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN, tedy Child Abuse and Neglect)¹ a začala mu být věnována pozornost. Lze tedy říci, že od poloviny dvacátého století můžeme v literatuře syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte zaznamenat

¹ Dunovský Jiří: Péče o sexuálně zneužívané děti. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 157 – 159

jako samostatnou nosologickou jednotku. Jednoznačně nejzávažnější formou syndromu CAN je sexuální, pohlavní zneužívání dětí (CSA, tedy Child Sexual Abuse). Důkazem toho je nejen počet případů, ale zejména dalekosáhlost následků, se kterými se sexuálně zneužitá dítě ve svém dalším životě potýká.² Dále můžeme konstatovat, že v rámci syndromu CSA je bezpochyby nejnebezpečnější zneužívání dětí v rámci vlastní rodiny, které velmi často trvá roky a není-li v blízkosti dítěte někdo, kdo by tomuto sociálně-patologickému jevu učinil přítrž, nedopadají takovéto případy dobře.

Jev sexuálního zneužívání dětí je globálně vnímán jako závažný problém teprve od sedmdesátých let minulého století. Názory na sexuální zneužívání dětí prošly zásadními změnami. Původně panoval odborný názor, který docentka Ludmila Čírtková shrnuje následovně:³

- Jde spíše o vzácně se vyskytující delikt.
- Jeho výskyt je vázán zejména na sociálně slabé vrstvy.
- Pachatelé jsou většinou duševně choří, trpí duševní nemocí nebo alespoň vážnou poruchou osobnosti.
- Předcházející dlouhodobé vztahy mezi pachateli a oběťmi nejsou časté.
- Zneužívání nevede k vážnějšímu psychickému poškození oběti, dětská psychika je flexibilní, snadno si s nepříjemnou zkušeností poradí, odborná péče o oběti zneužívání je zbytečná.
- Pachatelé nejsou nijak mimořádně nebezpeční, pravděpodobnost recidivy není velká, protože veřejná ostuda jim dá za vyučenou.

Díky výzkumům jak oficiálně známých a stíhaných případů, tak díky viktimologickým výzkumům mířícím do oblastí latence (dospělí z různých sociálních vrstev jsou dotazováni na své zkušenosti z dětství), doznaly uvedené názory podstatných změn. Jednoduše řečeno – v dnešní době platí přesně opačné poznatky pro všechny uvedené body. Pod aktuální obraz tohoto jevu tedy docentka Čírtková zařazuje tyto skutečnosti:

- Sexuální zneužívání je poměrně častý, ale málo oznamovaný a obtížně kontrolovatelný jev (oběti spíše mlčí, svědkové se zdráhají problém zveřejnit a řešit oficiálním způsobem, dokazování v trestním řízení je z mnoha důvodů komplikované, v soudním řízení pak dominují znalci psychiatři, sexuologové a psychologové).

² Dušková Zora: Sexuální zneužívání. V: Dušková Zora a kol.: Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003, Dětské krizové centrum, Praha, str. 39

³ Čírtková Ludmila: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň 2004, str. 180 – 181

- Není vázáno na určitou sociální vrstvu, prochází napříč sociálním spektrem bez ohledu na materiální či vzdělanostní zázemí pachatelů.
- Naprostá většina pachatelů není duševně nemocná, tj. netrpí závažnou duševní chorobou, pro kterou by mohli být vyviněni. Řídí se svými úmysly, chtějí dělat to, co dělají.
- Mezi pachateli a oběťmi obvykle existují určité vztahy, ve statistikách jednoznačně převládá zneužívání známými pachateli, kteří pocházejí ze sociálního obalu oběti.
- Zneužívání dětskou obětí silně poškozuje po psychické stránce, u většiny zneužívaných dětí přetrvávají dlouhodobé nepříznivé následky, v dětství zneužívaní chlapci se v dospělosti nápadně často sami stávají kriminálními, vhodná péče o oběť je proto nezbytná.
- Pravděpodobnost recidivy je u pachatelů obecně vysoká, jejich náprava je obtížná, terapie zatím nepřináší spolehlivé odstranění sexuálního zájmu o děti.

Sexuální zneužívání dětí si jakožto velmi závažný patologický společenský jev vynucuje stále více naší pozornosti a dá se říci, že tato problematika se začíná v posledních letech i u nás stále více otevírat a medializovat. Neustále se však můžeme v široké populaci setkat s lidmi, kteří tvrdí, že sexuální problematika je tabu a s dětmi se o ní nehovoří. Pokud dojde k sexuálnímu zneužívání, rodina se často snaží na celou tuto zkušenost zapomenout, potlačit ji chováním „nic se nestalo“ a odmítáním jakéhokoliv zásahu do rodiny.⁴ Dále se můžeme potkat s nepochopením ať už podstaty nebo následků sexuálního zneužívání dětí, ale i s neodborným zacházením s dítětem v roli oběti. Ze všech těchto důvodů fenomén sexuálního zneužívání dětí vyžaduje soustředěnou pozornost společnosti a komplexní, kvalifikovanou, interdisciplinární péči, zaměřenou na jeho poznání, léčení i prevenci.⁵

⁴ Hanušová Jaroslava: Sexuální zneužívání. Sdružení Linka bezpečí, Praha 2005, str. 6

⁵ Dunovský Jiří: Péče o sexuálně zneužívané děti. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 170

2. SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ

2.1 SYNDROM CAN

Pod zkratkou „syndrom CAN“ (Child Abuse and Neglect), v dnešní době velmi často používanou, si můžeme představit syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Přesným překladem anglických slov bychom sice dostali syndrom týraného a zneužívaného dítěte, ovšem v české terminologii byla úmyslně ponechána tři základní označení, přičemž pojem zanedbávání se v podstatě kryje s anglickou terminologií Neglect. Místo CAN by tedy naše zkratka mohla znít „syndrom TZZ“.

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte lze definovat jako soubor „nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu, vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Je výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte. Současně však zdaleka nejde jenom o jednostranný akt ze strany jejich původce či pachatele, ale o zvláštní interakci všech zúčastněných osob“.⁶ Jiným způsobem můžeme syndrom CAN definovat též jako „soubor nenáhodných, vědomých či nevědomých aktivit či neaktivit (nezabránění) rodiče či jiné osoby vůči dítěti, které jsou v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a které vedou k poškození psychického či tělesného zdraví dítěte (ojediněle dokonce k jeho usmrcení) či narušují jeho optimální vývoj nebo společenský stav. V zásadě jde buď o nedostatečné uspokojování základních potřeb dítěte – potřeb biologických, emočních, dostatek podnětů, nebo uplatňování násilí na dítěti – násilí psychického, fyzického, sexuálního“.⁷

2.2 SYNDROM CSA

Syndrom CSA (Child Sexual Abuse) znamená syndrom sexuálně zneužívaného dítěte a jak už jsem napsala, můžeme ho považovat za jednoznačně nejzávažnější formu syndromu CAN.

2.2.1 Definice sexuálního zneužívání dětí

Velmi důležité je to, abychom si nejdříve vymezili určitou definici sexuálního zneužívání dětí a teprve následně se můžeme zaměřit na výskyt této problematiky. Tyto dvě

⁶ Hanušová Jaroslava: Sexuální zneužívání. Sdružení Linka bezpečí, Praha 2005, str. 5

⁷ Dušková Zora: Syndrom CAN. V: Dušková Zora a kol.: Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003, Dětské krizové centrum, Praha, str. 16

oblasti jdou totiž ruku v ruce a jsou velmi úzce provázané – pakliže si totiž definici stanovíme příliš úzce, výskyt sexuálního zneužívání dětí v praxi to nepochybně zredukuje a naopak, přijdeme-li s definicí přespříliš širokou, budeme moci pod tuto problematiku zařadit i případy, které svojí nebezpečností přímo sexuálnímu zneužívání dětí neodpovídají.

V průběhu let vznikala řada různých definic, ve kterých se jejich autoři snažili co nejobsažněji a nejpřesněji formulovat podstatu sexuálního zneužívání dětí:

- Zahrnujeme sem výstižnou definici Frasera („jestliže dospělý zneužije dítě ke svému sexuálnímu uspokojení“) i širší definici Schechtera („vzetí závislého, vývojově nezralého dítěte nebo adolescenta do sexuálních aktivit, které nejsou jimi plně pochopeny a přijímány a narušují sociální tabu v rodinných rolích“).⁸
- V našem prostředí nalezneme například definici docentky Čírtkové, která říká, že pod sexuálním zneužíváním dítěte se rozumí veškerá interakce mezi dítětem a dospělým, při níž je dítě poníženo (degradováno) na objekt uspokojení sexuálních nebo sexualizovaných potřeb dospělého. Přičemž v této definici je určujícím momentem skutečnost, že dítě se nemůže o své vůli rozhodnout a svobodně vyjádřit svůj souhlas, protože není schopno celou situaci mentálně pochopit a nemůže se vůči pachateli autoritativně a mocensky prosadit – kvůli svým tělesným, emocionálním i kognitivním charakteristikám je v pozici slabšího a bezbranného.⁹
- S další definicí přichází Mgr. Zora Dušková z Dětského krizového centra, která tvrdí, že sexuální zneužívání dítěte představuje jakékoliv využití dítěte pro navození vzrušení či uspokojení sexuálních potřeb zneuživatele či zprostředkovaně jiné osoby a vystavení dítěte takovému chování, které tento cíl naplňuje.¹⁰
- Ovšem v dnešní době nejrozšířenější je definice podle Zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992, která považuje „sexuální zneužití dítěte za nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahnuje jakékoliv sexuální dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoliv, kdo se s dítětem

⁸ Pöthe Petr: Cílové oblasti v psychoterapii obětí sexuálního zneužívání. V: Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí – sborník z konference East-West, JAN, Praha 1997, str. 108

⁹ Čírtková Ludmila: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň 2004, str. 182

¹⁰ Dušková Zora: Sexuální zneužívání. V: Dušková Zora a kol.: Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003, Dětské krizové centrum, Praha, str. 39

dostane do nějakého styku. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba“.¹¹

2.2.2 Výskyt sexuálního zneužívání dětí

Přijít s přesnými údaji o počtu dětí, které byly sexuálně zneužity, není vůbec jednoduché, podle mého názoru dokonce úplně nemožné. Toto je dáno zejména tím, že oficiální statistiky nás obeznamují pouze s těmi případy, které byly oznámeny a následně vyšetřovány. Můžeme však předpokládat, že se jedná o malou část, pouhý zlomek všech případů, které se ve skutečnosti odehrají. Pro problematiku sexuálního zneužívání dětí je totiž velmi typická značně vysoká latence. Počet dětí, které se podaří podchytit, jimž se dostane odborné péče a jejichž dalšímu zneužívání je zabráněno, představuje jen zlomek dětí, které nadále musí toto závažné trauma snášet, nejsou zahrnuty v oficiálních statistických datech a nazýváme je jako „latentní oběti“.

Z tohoto důvodu pro nás tedy budou přínosem nejenom statistiky, ale také anonymní výzkumy, ve kterých dotázané ženy a samozřejmě i muži uvádějí, zda byli v dětství vystaveni nějaké formě sexuálního zneužívání.

Není tedy výjimečné ani to, když se v různých průzkumech sexuálních zkušeností obyvatelstva objeví nejméně i 30 – 40 % žen, jež uvádějí tento zážitek z dětství, a to buď s příbuzným nebo cizím mužem.¹² Samozřejmě ale vždy musíme brát ohled na to, že národní výzkumné týmy mohou používat odlišné definice sexuálního zneužívání dětí a ani metodika dotazování, potažmo zpracování výsledků nemusí být totožná. Experti tedy při střízlivém pohledu na věc připouštějí, že v naší kulturní oblasti můžeme vycházet z odhadu, že zážitek zneužívání s přímým tělesným kontaktem si ze svého dětství odnáší 10 – 20 % žen a 5 – 10 % mužů.¹³

Odhady počtu sexuálně zneužívaných dětí v České republice a ve srovnatelných kulturách v zahraničí hovoří až o každé 4. dívce a každém 6. chlapci, kteří během svého dětství zažili alespoň jeden atak sexuálního zneužití.¹⁴ Jisté tedy je, že v žádném případě nemluvíme jen o hrstce dětí, které by si takovouto zkušeností musely projít, naopak ani naše společnost se od ostatních nijak výrazně neodlišuje a i u nás jsou děti sexuálním zneužíváním stále značně ohrožené.

¹¹ Hanušová Jaroslava: Sexuální zneužívání. Sdružení Linka bezpečí, Praha 2005, str. 6

¹² Weiss Petr: Sexuální zneužití v dětství – pachatelé a oběti. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 11

¹³ Čírtková Ludmila: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň 2004, str. 184

¹⁴ Dušková Zora: Sexuální zneužívání. V: Dušková Zora a kol.: Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003, Dětské krizové centrum, Praha, str. 39

2.2.3 Mýty o sexuální zneužívání dětí

Navzdory tomu, že v posledních letech se i u nás začíná věnovat stále větší pozornost fenoménu sexuálního zneužívání dětí, pořád se v široké laické, ale bohužel i odborné veřejnosti můžeme setkat s četnými mýty, které vedou ke zkreslené představě o této problematice, ale zejména k jejímu zlehčování.

Některé z nejčastěji se vyskytujících zde uvádím:^{15, 16}

1)

mýtus: Zneužívání dětí je jev, který se v naší společnosti téměř nevyskytuje a když už, tak jsou sexuální zneužíváním ohrožené jenom dívky.

pravda: Ve skutečnosti je dětské sexuální zneužívání velmi rozšířené a jak už jsem napsala, výzkumy ukazují, že alespoň jeden atak sexuálního zneužití zažila v průběhu dětství zhruba každá 4. dívka a zhruba každý 6. chlapec.

2)

mýtus: Sexuální zneužívání se týká téměř výhradně jen prepubertálních a pubertálních dívek.

pravda: Věk dítěte typický pro zahájení sexuálního zneužívání spadá do období rozhraní mateřské školky a nástupu do školy základní, tedy 5 - 6 let.

3)

mýtus: Dítě většinou zneužije někdo neznámý.

pravda: Je dokázáno, že vysoce převažuje intrafamiální zneužívání, nejednou se jedná o lidi navenek kultivované, vzdělané a zastávající prestižní místa a profese. Příčinou tohoto mýtu je to, že je nepřijatelné přiznat si, že člen rodiny může být nebezpečný, a to velmi.

4)

mýtus: Má-li dítě trápení či obavy, ihned se svěří rodičům nebo někomu jinému, komu důvěřuje. A má-li dítě trápení či obavy, je to na něm na první pohled vidět, a tudíž to nemůže uniknout pozornosti dospělých.

pravda: Mnohé děti své sexuální zneužívání tají, a to i po dobu několika let. K odhalení zneužívání dochází daleko častěji až po jeho dlouhodobém rozvoji, prvotní projevy dítěte tedy unikají pozornosti nebo jsou chybně interpretované např. ve smyslu „dítě zlobí“.

¹⁵ Halfarová Hana: Fakta a mýty o ochraně dětí. V: Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí – sborník z konference East-West, JAN, Praha 1997, str. 121 – 123

¹⁶ Dušková Zora: Sexuální zneužívání. V: Dušková Zora a kol.: Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003, Dětské krizové centrum, Praha, str. 40

5)

mýtus: Děti sexuálně provokují.

pravda: Děti jsou pod hrozbami a úplatky přinuceny participovat na zneužívání, jsou vůči dospělým nekritické a čím mladší dítě je, tím menší znalosti o sexu má a tím je zranitelnější. Ve skutečnosti je pouze dospělý vždy zodpovědný za své chování a též nese vinu za traumatickou sexualizaci dítěte. Nic, co dítě nebo dospívající dělá, neomlouvá sexuální zneužití ze strany dospělého.

6)

mýtus: Je jedno kolikrát musí dítě o traumatickém zážitku hovořit, alespoň se vypovídá a uleví se mu.

pravda: Opakování výpovědi dítě jednoznačně zatěžuje a jeho traumatizace se může prohloubit.

7)

mýtus: Je úplně lhostejné, jak se s malým dítětem zachází, jelikož tomu stejně nerozumí.

pravda: Dítě reaguje emocionálně podobně jako dospělý člověk. Emoční odpověď nastává bez ohledu na porozumění.

Chceme-li žít ve společnosti, která je empatická k potřebám dětí, měli bychom se těchto a některých dalších mýtů vyvarovat, bojovat s nimi všemi preventivními aktivitami a nakonec je rozptýlit.

2.2.4 Podoby sexuálního zneužívání dětí

Sexuální zneužívání dětí má celou škálu podob, které můžeme rozdělovat podle různých hledisek:¹⁷

1) Rozdělení sexuálního zneužívání dětí do kategorií podle formy:

- a) bezdotykové sexuální zneužívání (lehčí formy zneužívání) – zařazujeme sem většinou nekontaktní praktiky jako pozorování nahého dítěte, exhibici před dítětem, oplzlé řeči, obscénní hovory, pornoprodukcí, atd.
- b) kontaktní nepenetrační sexuální zneužívání (středně závažné formy zneužívání) – pod tuto kategorii můžeme podřadit např. osahávání, líbání či požadavek masturbace

¹⁷ Dušková Zora: Sexuální zneužívání. V: Dušková Zora a kol.: *Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003*, Dětské krizové centrum, Praha, str. 41

- c) kontaktní penetrační sexuální zneužívání (nejtěžší formy zneužívání) – pod termínem „penetrační“ si můžeme představit ty techniky, při nichž dochází k pronikání, tedy penetraci, penisu, prstů, jazyka či předmětů do vagíny, úst či konečníku. Zahnují tedy koitus, orální a anální formy styku.

Kromě tohoto dělení existuje ještě diferenciací sexuálního zneužívání dětí do kategorií podle formy na:

- a) nekomerční sexuální zneužívání
- b) komerční sexuální zneužívání

Četnost výskytu jednotlivých kategorií v praxi můžeme demonstrovat na tabulce Dětského krizového centra, v níž nalezneme zanesené případy, které byly DKC řešené v letech 1992 – 2003:

<u>forma</u>	<u>počet</u>	<u>%</u>
bezkontaktní	56	10
kontaktní nepenetrační	368	64
kontaktní penetrační	128	22
komerční	15	3
nezjištěno	8	1
<i>celkem</i>	<i>575</i>	<i>100</i>

Tab. 1 - Četnost výskytu dle formy¹⁸

Tato tabulka jasně ilustruje, že v péči DKC převažují případy kontaktních, a tedy také závažnějších forem sexuálního zneužívání dětí – plných 86 % dětí bylo zneužito kontaktní formou, z toho ¼ technikami penetračními.

2) Rozdělení sexuálního zneužívání dětí do kategorií podle frekvence:

- a) jednorázové sexuální zneužívání
- b) opakované sexuální zneužívání

¹⁸ Poznámka k tabulce: Přes jednoznačný přínos tohoto výzkumu můžeme zkonstatovat, že autor stoprocentně nedodržel metodologické požadavky na třídění skupin, které se nesmějí prolínat, a naopak musí být disjunktivní. Komerční sexuální zneužívání je v tomto případě skupinou, která se s ostatními prolíná.

délka sexuálního zneužívání	počet	%
jednorázově	256	45
opakovaně	319	55
<i>z toho v délce:</i>		
<i>do 1 roku</i>	184	32
<i>1 – 3 roky</i>	93	16
<i>3 – 5 let</i>	21	4
<i>5 let a více</i>	13	2
<i>nezjištěno</i>	8	1
celkem	575	100

Tab. 2 – Četnost výskytu dle frekvence

Dle tabulky Dětského krizového centra sestavené podle jím řešených případů mezi roky 1992 – 2003 můžeme zkonstatovat, že z hlediska frekvence sexuálního zneužívání převažují v péči DKC ty nejzávažnější případy, které zahrnují vystavení dítěte opakovaným sexuálními atakům – 64,5 % – a to i po dobu více let. Tato skutečnost zcela koresponduje s „typickým“ pachatelem sexuálního zneužívání dětí, tj. příbuznou osobou. Takováto pozice pachatele nahrává opakování zneužívání, neboť pachatel i dítě se dostávají poměrně snadno do vzájemného kontaktu. Výrazně k tomu přispívá i skutečnost, že riziko intrafamiliárního zneužívání je v rodinách značně podceňované a že rodiče, především pak matky dětí, v těchto rozměrech v podstatě vůbec neuvažují.¹⁹ O této problematice ale více v další části.

3) Rozdělení sexuálního zneužívání dětí do kategorií podle vztahu mezi zneuživatелеm a obětí:

- a) intrafamiliární sexuální zneužívání – znamená zneužití příbuznou osobou, incest
- b) extrafamiliární sexuální zneužívání – do této kategorie spadá jak zneužití známou, nepříbuznou osobou, tak zneužití neznámou osobou

Četnost výskytu obou výše uvedených forem můžeme demonstrovat opět na tabulce Dětského krizového centra podle jím zaznamenaných případů mezi roky 1992 – 2003.

¹⁹ Dušková Zora: Sexuální zneužívání. V: Dušková Zora a kol.: Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003, Dětské krizové centrum, Praha, str. 44

<u>pachatel</u>	<u>počet</u>	<u>%</u>	<u>z toho</u>	<u>počet*</u>	<u>%</u>
příbuzná osoba	364	63	otec vlastní	202	35
			otec nevlastní	84	15
			sourozenec	7	1
			dědeček	35	6
			matka	5	1
			jiný příbuzný	31	5
nepříbuzná osoba	129	23	partner matky	22	4
			soused	14	2
			vedoucí, pedagog	21	4
			známý rodiny	26	5
			jiná známá osoba	46	8
cizí	74	13		74	13
nezjištěno	8	1		8	1
<i>celkem</i>	<i>575</i>	<i>100</i>		<i>575</i>	<i>100</i>

* počty jsou uvedené včetně případů, které byly uzavřené jako účelově nahlášené či vzniklo podezření na účelové nahlášení

Tab. 3 – Četnost výskytu dle vztahu mezi zneužívatelem a obětí²⁰

Z výše uvedených údajů vyplývá, že pouze 13 % dětí ze sledovaného souboru bylo zneužito osobou zcela cizí. V těchto případech jde většinou o situaci, kdy je dítě cizím pachatelem zneužito na základě náhodného kontaktu, a tudíž také většinou jednorázově. Položíme-li si otázku, proč tomu tak je, odpověď je podle mého názoru nasnadě - jde zde v podstatě o snadnost přístupu k dítěti. S příbuznou nebo známou osobou přichází dítě do styku když ne dnes a denně, tak alespoň poměrně často, přičemž jejich blízkost nebudí v okolí podezření. A co je také rozhodné, je to, že tyto osoby mají důvěru dítěte.

Z těchto skutečností také můžeme odvodit dalekosáhlost a hloubku následků pro dítě. Pokud dojde k jednorázovému zneužití dítěte cizím pachatelem, je to situace samozřejmě velmi nepříjemná. Jedná se o trauma, ovšem dítě se následně má kam uchýlit – má svoji rodinu, která mu toto trauma pomůže překonat a vyrovnat se s ním. Kdežto dochází-li k dlouhodobému sexuálnímu zneužívání uvnitř rodiny, je situace jednoznačně závažnější.

²⁰ Poznámka k tabulce: Autor tohoto výzkumu přesně nedefinoval pojmy „nepříbuzná osoba“ a „cizí osoba“, tím pádem můžeme považovat metodologické požadavky na sestavení souboru za nejasné. Zde je podle mého názoru osobou nepříbuznou myšlena osoba známá, kterou tedy může být např. učitel, vedoucí kroužku atd. a v tomto smyslu budu s tímto pojmem také dále pracovat.

Opakované sexuální ataky se postupem času stávají součástí života oběti, zabuduje je do své osobnosti a hlavně má pocit, že není kam se obrátit. Na druhé straně je i takováto rodina pro dítě „svatá“, nechce ji rozvrátit a i když ho rodič / rodiče zneužívají, stojí o jejich lásku, možná ještě o to víc.

Dále výše uvedené údaje dokladují, že pachatelem sexuálního zneužívání je skutečně nejčastěji příbuzná osoba (63,5 %):

1) Na prvním místě dominují vlastní otcové.

kasuistika: Otec BH již od roku 1993 svoji dceru HH (nar. 1982) pohlavně zneužíval, a to tak, že ji nejprve líbal, osahával na prsou a přirození. V dalším případě se již nespokojil s touto intenzitou svého jednání, ale položil dceru na gauč, roztáhl jí nohy a snažil se vykonat pohlavní styk. Protože se otcovo jednání dceři nelíbilo, oznámila to své matce, která svému muži nevhodnost jeho chování pouze vytkla a on slíbil, že se to víc nebude opakovat. Otec však v období od prosince 1993 do února 1994 opět začal využívat doby, kdy nikdo nebyl doma a osahával dceru na prsou a přirození a nejméně v 6 – 7 případech na ni proti její vůli vykonal soulož. Začala se stupňovat i intenzita a brutalita otcova jednání. K pohlavnímu styku dceru nutil, používal násilí, držel jí ruce za zády, bil ji do hlavy, tahal za vlasy a zastrašoval ji, že se o pohlavním styku nesmí nikomu zmiňovat.²¹

2) Na druhém místě jsou otcové nevlastní.

kasuistika: Někdy ve dvanácti letech začala mít LH (nar. 1984) problémy se svým nevlastním otcem. Tyto problémy se týkaly sexuálního obtěžování a započaly tím, že nevlastní otec k ní chodil v nočních hodinách do pokoje, kde ji proti její vůli osahával nejprve na prsou a poté i na přirození. Toto jednání bylo velice nepříjemné a docházelo k němu vždy, když LH byla s nevlastním otcem sama nebo když matka spala. V jednom případě se stalo, že matka přišla v noci do pokoje LH, otec se lekl a rychle vytáhl ruce z pod peřiny, pod níž LH ležela. Když se matka otce zeptala, co dělá, odpověděl jí, že pouze kontroluje, zda LH spí. Od té doby asi půl roku si nevlastní otec na LH nic nedovolil, ovšem poté ji začal dělat návrhy ve smyslu, že když mu ho „vyhoní“, dá jí 200,- Kč a když mu dá „šoupnout“, dá jí 500,- Kč. Zpočátku se to LH velice přičilo, ale jelikož měla strach a nevlastní otec ji vždy pevně chytil, nemohla se bránit a musela se podvolit. Toto trvalo intenzivně po dobu asi tří roků, až do jejích šestnácti let, kdy minimálně jednou týdně, někdy i častěji musela otci „vyhonit“ přirození anebo s ním musela mít přímo pohlavní styk.²²

²¹ Hudec Jiří, Meduna Vilém: Bylo v silách rodiny zabránit sexuálnímu zneužívání nezletilé dcery otcem? Kriminální sborník, 10/1996, str. 356 - 360

²² vyšetřovací spis ČTS: ORSO - 177/OK - 2003 Sokolov

3) V pořadí následuje v roli zneuživatelé osoba s dítětem sice nepříbuzná, ale dítěti dobře známá již před zahájením zneužívání (22,5 %). Do této skupiny můžeme zahrnout zejména sousedy, známé a přátele rodiny, ale také vedoucí zájmových kroužků a sportovních oddílů.

kasuistika: V říjnu roku 2002 začala LK (nar. 1989) chodit na kroužek sebeobrany, bavilo ji to a měla úspěchy, tak jí trenér MČ (nar. 1963) řekl, ať přejde na kickbox, který též trénuje. Od ledna 2003 tedy začala LK třikrát týdně docházet na tréninky, které probíhaly v malé tělocvičně, již měl MČ ve sklepě v panelovém domě. Většinou chodila s kamarádkami, ale stalo se, že ji trenér poslal sms zprávu, aby přišla na trénink, kde pak byla sama. V těchto případech začal MČ LK obtěžovat. MČ jí řekl, že si zaslouží masáž, že se má svléci do spodního prádla a lehnout si na zem na ručník, který jí tam sám připravil. Následně začal LK masírovat ruce, záda, šahal jí mezi nohy. V druhém případě přišla LK na trénink, kde byla opět sama, MČ zamkl tělocvičnu a LK se měla svléci úplně do naha. Bála se, ale udělala, co jí trenér řekl, ten ji nejdříve masíroval a následně jí začal líbat na prsou, na bříše, mezi nohama a na přirození. Cca. po třech týdnech došlo ještě několikrát k témuž, ale MČ začal LK strkat též prsty do přirození. LK toto bolelo, snažila se mít kolena u sebe, ale MČ se podařilo jí je od sebe roztáhnout. Dále se LK jen třásla strachy, jelikož se bála, aby ji trenér nic horšího neudělal.^{23, 24}

2.2.5 Incest

Slovo incest je odvozeno z latinského termínu „incestare“, který můžeme překládat jako „poskvřnit“, a znamená sexuální styk s blízkým příbuzným.

Jedním z nejstarších a nejuniverzálnějších civilizačních zákazů byl a je zákaz incestu. Dá se říci, že incestní tabu existuje v podstatě u všech etnik, liší se většinou jen povoleným stupněm příbuzenství mezi partnery. V České republice, podobně jako v ostatních kulturně příbuzných civilizovaných zemích, je zakázána soulož mezi příbuznými v pokolení přímém nebo mezi sourozenci, přičemž incestní tabu zahrnuje i adoptivní rodiče a děti. Náš trestní zákon problematiku incestu řeší v § 245, který se vztahuje k trestnému činu nazvanému „soulož mezi příbuznými“.²⁵

2.2.5.1 Druhy incestu

Incest můžeme rozdělit do několika základních forem:

²³ vyšetřovací spis ČTS: ORSO – 1587/OK – 2003 Sokolov

²⁴ kasuistika získána díky laskavé pomoci p. kapitánky Milady Razimové z Policie ČR – OŘ Sokolov

²⁵ Kacafírková Marcela: Incest. Trestní právo, 7-8/2003, str. 20 - 23

- Incest mateřský: tento druh incestu se obecně vyskytuje poměrně málo, což může být dáno faktem, že v době, kdy syn dosahuje sexuální zralosti, matka je již ve věku, kdy se snižuje její sexuální atraktivnost.
- Incest sourozenecký: v tomto případě jednoznačně dominují sexuální styky mezi staršími bratry a mladšími sestrami.
- Incest otcovský: zahrnuje incest otec - dcera, ale také incest nevlastní otec - nevlastní dcera a mnohými výzkumy bylo spolehlivě dokázáno, že se tyto incestní styky vyskytují jednoznačně nejčastěji – tvoří až 80 % všech případů intrafamiálních sexuálních styků.²⁶

2.2.5.2 Dynamika incestu

Pravdou je, že v případě incestu bývají v jeho počátku nejzávažnější formy sexuálního zneužití (tedy penetrační techniky) uplatňovány méně často, ovšem dítě je v těchto případech většinou vystaveno riziku dalších ataků, neboť se ze zneužívatelem setkává opakovaně a nenáhodně. Ze sdělení zneužívaných dětí vyplývá, že v rámci opakujícího se zneužívání, se jeho závažnost pozvolna stupňuje, a to od bezdotykových forem ke kontaktnímu zneužívání. Navíc takovéto zneužívání nejednou trvá i několik let.²⁷

Prvním krokem ze strany rodiče obvykle bývá vytvoření si přístupu do soukromí dítěte – vstup do intimity začíná nejčastěji nenápadně, jakoby náhodou. Rodič dítě vede k tomu, aby mu např. pravidelně „pomáhalo“ při koupání, aby za sebou nezavíralo dveře do koupelny nebo WC, aby se při převlékání či vykonávání tělesných potřeb nestydělo. Vzájemné odhalování má často charakter hry, kterou je dítě postupně zasvěcováno do „tajemství“ dospělých. Následné dotýkání obvykle začíná hlazením celého těla dítěte, které postupně přechází v hlazení erotogenních zón. Tyto aktivity mohou progradovat k různým způsobům penetrace těla dítěte. K penetraci je pachateli nejčastěji využíván orální otvor, který je u dětí nejpřístupnější. Dalším objektem penetrace dítěte je anální otvor, následně může dojít k vaginální penetraci, popř. jako substituci vaginálního koitu může zneužívající osoba provádět tření svého pohlavního údu o genito-rektální oblast dítěte.²⁸

²⁶ Kacafirková Marcela: Incest. Trestní právo, 7-8/2003, str. 21

²⁷ Dušková Zora: Sexuální zneužívání. V: Dušková Zora a kol.: Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003, Dětské krizové centrum, Praha, str. 47 - 48

²⁸ Pöthe Petr: Sexuální zneužívání dítěte v rodině. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 107 - 108

2.2.5.3 *Nezneužívající rodič*

V rodinách se nejčastěji stává, že dítě zneužívá jen jeden rodič, zatímco druhý se tak nechová. Jak to s tímto druhým rodičem je? Když se sám nedopouští zneužívání, jak může dopustit, aby k takovému chování v rodině docházelo? I tato otázka je podle mého názoru složitá a neexistuje na ni jednoduchá odpověď.

V pozici nezneužívajícího rodiče se ve většině případů rodičovského incestu ocitají matky. Absence ochrany může mít formu fyzické nepřítomnosti matky či emoční neúčasti a ignorování v rodině. Fyzická nepřítomnost nezneužívajícího rodiče má nejčastěji podobu večerních nebo nočních pracovních směn. Nezneužívající rodič však může být pro dítě nedostupný i tehdy, pokud je v rodině fyzicky přítomen.²⁹

Osm nejčastějších reakcí, které vycházejí ze situace, kdy za nezneužívající osobu je považována matka a zneužívatelem je otec sestavila Mgr. Jaroslava Hanušová:

- 1) Když matka zjistí sexuální zneužívání, podpoří dítě, okamžitě opustí otce, vezme děti s sebou. Nahlásí událost na orgán sociálně-právní ochrany dítěte nebo krizové centrum pro děti, policii. Chce se dát rozvést.
- 2) Matka věří dítěti, podporuje a ochraňuje jej. Sdělí to krizovému centru pro děti nebo lince důvěry. Nechce rozbit rodinu, přijímá navrhované léčení.
- 3) Po svěření matka věří dítěti, podporuje jej, ale po ujištění a naléhání otce o nepravdivosti matka přejde na otcovu stranu. Někdy úplně, někdy jen částečně a její postoje kolísají od oběti k viníkovi a naopak.
- 4) Dítě se svěří matce, matka mu poradí, aby se otci vyhýbalo. Neřekne nikomu nic.
- 5) Dítě se svěří matce, ta jej konfrontuje s otcem. Ten tuto skutečnost popře a matka uvěří otci.
- 6) Dítě se svěří matce. Matka jej obviní ze lži a nemravných myšlenek.
- 7) Matka sama zpozoruje toto chování, ignoruje ho a navzdory všemu opouští pokoj, kde je dítě zneužíváno.
- 8) Velice zřídka matka zpozoruje toto chování a aktivně mu napomáhá. Relativně častěji se toto chování objevuje v rodinách s otcem agresivním alkoholikem. Matka obětuje dceru, aby ostatní děti uchránila před fyzickým násilím.

Na závěr je podstatné říci, že pro dítě je velmi důležité, podle kterého z výše uvedených způsobů se matka zachová a jak se sama s událostí vyrovná. Často právě podle toho, jaký postoj zaujme ona, takový postoj zaujme dítě. Dítě potřebuje ukázat, že se stalo sice něco

²⁹ Pöthe Petr: Sexuální zneužívání dítěte v rodině. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 103

závažného, ale zároveň něco, co se dá zvládnout a dále potřebuje odečítat reakce matky, aby samo vědělo, jak na situaci zareagovat.

2.2.5.4 Proč děti nemluví o svém sexuální zneužívání

Jak už jsem napsala, pro problematiku sexuálního zneužívání dětí je typická vysoká latence tohoto jednání – odhady uvádějí, že na jeden odhalený případ připadá asi 20 – 30 případů, které zůstanou represivním orgánům utajeny.³⁰ Proto je velmi důležité, položit si otázku, proč tomu tak je, proč děti o svém sexuální zneužívání raději mlčí a nesvěří se vůbec, popř. ne hned.

Dá se říci, že dítě – oběť incestu – je obvykle postaveno do situace bez pozitivního řešení. V průběhu času se potýká s mnoha vnitřními konflikty:³¹

<u>na straně jedné</u>	<u>na straně druhé</u>
dítě má ke zneužívajícímu i pozitivní vztah	dítě cítí neadekvátnost situace, nenávisť, odpor ke zneužívajícímu
zneužívající přináší dítěti i pozitivní momenty	dítě prožívá zneužívání jako nepříjemné
zneužívající dítě přesvědčuje, že tak činí z lásky k němu, pro jeho dobro, že se to dítěti líbí	vlastní emoce dítěti říkají, že jde o něco nepříjemného
dítě je zstrašováno, aby o zneužívání nehovořilo	dítě cítí vnitřní puzení k prozrazení, chce se vymanit
dítě chrání rodiče	dítě se má nechat od rodičů ochraňovat

Tab. 4 – Vnitřní konflikty dětské oběti incestu

Tyto vnitřní konflikty vyvolávají zvýšenou úzkost a pokud nejsou delší dobu řešené, mohou vést k rozvoji depresivní symptomatiky. Důsledkem vnitřních konfliktů mohou být také značně ambivalentní vztahy a postoje ke zneužívajícímu samotnému i k okolnostem zneužívání a nakonec i k sobě sama. Nesprávně pochopená ambivalence může vést k dojmu, že si dítě zneužívání vymyslelo.

Důvodů, proč děti o svém sexuální zneužívání neřeknou hned nebo třeba až po velmi dlouhé době (často k odhalení sexuálního zneužívání dochází v období puberty dítěte – to je

³⁰ Geerds F.: Ke kriminologii zneužívání dětí – anotace. Kriminallistika, 4/1995, str. 328

³¹ Dušková Zora: Sexuální zneužívání. V: Dušková Zora a kol.: Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003, Dětské krizové centrum, Praha, str. 49

dáno zejména tím, že dítě začíná více rozlišovat, obecně je průbojnější a nebojácnější) je hned několik:³²

- 1) Protože se děti bojí:
 - že ztratí rodinu,
 - zneuživatele,
 - skutečného násilí nebo jeho hrozby,
 - že rozruší, znepokojí, naštvou otce nebo matku,
 - že se dostanou do problému.
- 2) Protože si děti myslí, že jim nikdo neuvěří.
- 3) Protože si děti mohou myslet, že zneužívání je normálním chováním.
- 4) Protože dítě může reagovat na strach jiné osoby ze zneužití.
- 5) Protože zneuživatel je někdo, koho má dítě rádo a koho může dítě ochraňovat.
- 6) Protože si myslí, že už to někdo ví.
- 7) Protože bylo dítě zneuživatелеm „uplaceno“.
- 8) Protože děti neznají slova, jakými to sdělit.
- 9) Protože si myslí, že je to jejich chyba – někdy jim toto zneuživatel říká.
- 10) Protože samy sebe obviňují za to:
 - že nebyly schopny samy sebe chránit,
 - že nebyly schopny zabránit zneužití,
 - že dělaly to, co po nich zneuživatel chtěl.
- 11) Protože neznají nikoho, kdo by jim naslouchal.
- 12) Pokoušely se to říct a:
 - lidé je nechtěli slyšet,
 - neudělali nic, čím by je chránili,
 - byly dokonce potrestány.

Dětské oběti sexuálního zneužívání paradoxně drží rodinu pohromadě, přebírají zodpovědnost za její fungování, považují často za přirozené plnit sexuální přání např. svého otce nebo bratra. Cítí, že po případném oznámení deliktu by většinou byly nejvíce potrestány samy – ztrátou uvězněného otce a rozpadem rodiny, sociální stigmatizací nebo případným umístěním mimo rodinu v dětském domově.³³

³² Dětské krizové centrum: Poselství rodičů rodičům, jejichž děti byly sexuálně zneužity. Praha, str. 10 -

³³ Kacafirková Marcela: Incest. Trestní právo, 7-8/2003, str. 22

2.2.5.5 Odhalení sexuálního zneužívání v rodině

K odhalení sexuálního zneužívání v rodině může dojít dvojím základním způsobem:³⁴

- 1) náhodným odhalením
- 2) odhalením z iniciativy jeho účastníků

Mechanismem náhodného odhalení je kupříkladu přítomnost tělesného poranění dítěte, na které se může přijít až za čas při pediatrické prohlídce. Dále pod tuto kategorii můžeme zařadit situaci, kdy se na sexuální zneužívání dítěte rodičem přijde např. tím, že se jiná osoba stane svědkem incestní aktivity. V některých případech je sexuální zneužívání rozpoznáno až poté, co oběť otěhotní. Okolí dítěte, zejména škola, může být na možnost sexuálního zneužívání v rodině upozorněna chováním zneužívaného dítěte – toto chování zahrnuje zejména kresby se sexuální tematikou, hraní si na sexuální aktivity, vyprávění příběhů se sexuální tematikou, nápadné odhalování se v kolektivu nebo sexuální atakování jiných dětí

Co se týče odhalení sexuálního zneužívání z iniciativy oběti, musíme si uvědomit, že pokud je dítě sexuálně zneužíváno, vymanění se z této situace je pro něj velmi obtížné. Aby takovýto krok zvládlo a o svém sexuálním zneužívání promluvílo, musí bojovat s mnoha negativními pocity a obavami – pocitem viny, pocitem studu, strachem z postojů rodiny, strachem ze ztráty lásky, obavami o zachování rodiny, atd. Prozrazení sexuálního zneužívání může být motivováno potřebou zbavit se tíživého tajemství. Někdy je dítě zneužitím natolik rozrušeno, že není schopné unést své emoce bez toho, aby se o ně s někým nepodělilo. Ke spontánnímu sdělení zneužívaného dítěte dochází často též v situaci, kdy pachatel paralelně zneužívá více dětí v rodině.

Odpověď zneužívajícího rodiče na zveřejnění zneužívání dítěte se dá přirovnat k poplašné reakci. Pachatel se cítí být stigmatizován a bojuje všemi prostředky za zpochybnění výpovědi dítěte – jeho nejčastější obranou je útok proti oběti zneužívání. Věrohodnost dítěte v očích okolí snižuje navíc ještě skutečnost, že se se svým zneužíváním bylo schopno svěřit až po dlouhé době, často po několika letech. Tento fakt je zneužívajícím rodičem využíván jako další nástroj vydírání a nátlaku na odvolání výpovědi dítěte.³⁵ Důsledkem tohoto je situace, kdy asi tři čtvrtiny skutečně zneužívaných dětí svou viktimizaci opět popřou, zejména jsou-li konfrontovány se zděšením a prudkou reakcí okolí (v tzv. slušných rodinách středních vrstev bývá silně psychicky zasažena matka, pro kterou po zjištění zneužívání vlastního dítěte známým pachatelem „končí svět“ – dítě mívá pocit, že svým odhalením vlastně způsobilo její neštěstí). Mnoho dětí později lituje, že něco přiznaly.

³⁴ Pöthe Petr: Sexuální zneužívání dítěte v rodině. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 110 - 111

³⁵ Pöthe Petr: Sexuální zneužívání dítěte v rodině. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 111

Záleží na konkrétních okolnostech, ale samotný fakt oznámení případu sice ukončí zneužívání, ale na druhé straně odstartuje množství závažných problémů uvnitř a vně rodiny zneužívaného dítěte.³⁶ V těchto případech můžeme velmi často pozorovat všechny fáze syndromu dětského přizpůsobení se sexuálnímu zneužívání (tzv. akomodační, adaptační syndrom), jenž je založen na pěti základních znacích, které vysvětlují chování a prožívání sexuálně atakovaných dětí:³⁷

- 1) utajování,
- 2) bezmocnost,
- 3) svedení a přizpůsobení se,
- 4) opožděné a nepřesvědčivé odhalení,
- 5) odvolání výpovědi.

2.2.5.6 Falešná obvinění

Jedním z dalších mýtů vztahujícím se k problematice sexuálního zneužívání je to, že děti o sexuálním zneužívání lžou. Vznik tohoto mylného přesvědčení může být zapříčiněn např. nedostatkem citových reakcí při projednávání případu, ovšem tento nedostatek má spíše kořeny v již několikátém vyprávění dítěte o tom, co se mu dělo. Realita je taková, že podle několika věrohodných zdrojů nepřevyšuje počet falešných obvinění 8 %. Dítě z lhaní nijak netěží. Naopak, skutečné zveřejnění způsobuje úzkost s různými psychosomatickými příznaky.³⁸

Vymyšlená obvinění tedy tvoří pouze nepatrnou část celkového množství udání ze sexuálního zneužívání. Falešná obvinění se pak mohou objevit např. v těchto situacích:³⁹

- 1) Rozvod rodičů – jeden z nich využije dítě k osočení druhého a tím získání různých výhod, např. ke svěření dítěte do své péče.
- 2) Situace hromadného zneužívání – kupř. ve školkách, kde je více dětí obětí zneužití a jako výsledek sugesce při vyšetřování se i nezneužívané děti vžívají do role obětí.
- 3) Útok na rodiče – týká se to především starších dětí, jež tímto způsobem chtějí získat různé výhody nebo se rodičům pomstít.

³⁶ Čírtková Ludmila: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Píseň 2004, str. 184 - 185

³⁷ Halfarová Hana: Péče o sexuální zneužití dětí v dětském krizovém centru. V: Dětské krizové centrum: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě a dětské krizové centrum v Praze – bulletin DKC v Praze, Praha 1995, str. 27

³⁸ Halfarová Hana: Fakta a mýty o ochraně dětí. V: Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí – sborník z konference East-West, JAN, Praha 1997, str. 122

³⁹ Weiss Petr: Vyšetřování sexuálně zneužívaného dítěte – zkušenosti z USA. Kriminalistika, 3/1994, str. 268

A kdy je možné uvažovat, že jde o falešné obvinění?⁴⁰

- 1) Když dítě používá slovník dospělých neodpovídající jeho věkové úrovni.
- 2) Když dítě udává mnohem méně podrobností a není schopno popsat specifické detaily.
- 3) Když dítě rigidně popisuje příběh a není schopno popsat sekvence událostí.
- 4) Když má dítě poměrně málo emočních odpovědí a často smyšlený příběh stereotypně opakuje.

Naopak opravdu zneužívané děti jsou plny strachu, rozpaků, mají pauzy při líčení zneužití a jejich odhalování je postupné, včetně přidávání detailů.

2.2.6 Pachatelé sexuálního zneužívání dětí

Sexuální zneužívání dětí je jednoznačně obtížné a velmi bolestné téma. Mnohdy se lidé pokoušejí tuto jeho závažnost co nejvíce zmenšit tím, že celý problém bagatelizují. Někdy se také můžeme setkat s tvrzením, že zneužívání jsou schopny jen určité typy lidí a tyto určité typy lidí jsou skoro vždy jiní lidé – cizinci, zvrhlíci, lidé z jiné skupiny společnosti – ale určitě nikdo, koho bychom znali. Opak je však pravdou. Lidé, kteří se dopouštějí zneužívání dětí, se mohou vyskytnout ve všech skupinách společnosti. Patří ke všem rasám, náboženstvím a jsou nejrůznějšího věku. Žijí stejně tak ve velkých městech jako v městečkách, na vesnicích i na předměstích. Najdeme je ve všech úrovních vzdělání a příjmů. Osoby zneužívající děti mohou být muži i ženy a obě pohlaví mohou zneužívat jak chlapce, tak dívky. Zneužívání dětí je velice rozšířený problém a žádná skupina lidí proti němu není už předem imunní.⁴¹

V odborné literatuře můžeme nalézt mnoho různých typologií pachatelů sexuálního zneužívání dětí, které se od sebe více či méně odlišují. Já jsem si jako jednu z nejvýstižnějších vybrala tu, která dělí pachatele podle diagnózy.⁴²

- 1) pedofilie heterosexuální
- 2) pedofilie homosexuální
- 3) hebefilie
- 4) efebofilie
- 5) diagnóza výše uvedených čtyř bodů s rysy kombinace s jinou sexuální deviací – např. se sadismem, sadomasochismem či patologickou sexuální agresivitou

⁴⁰ Pavlovský Pavel a kol.: Soudní psychiatrie a psychologie. Grada Publishing, Praha 2001, str. 116

⁴¹ Mufsonová Susan, Kranzová Rachel: O týrání a zneužívání. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996, str. 53

⁴² Trojan Ondřej: Ambulantní léčba klientů s problémem z okruhu pedofilního chování. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 230 - 231

6) nedevariantní pachatelé incestních deliktů

Pod pojmem sexuální deviace (perverze, aberace, parafilie), kterou pedofilie, hebefilie, efebofilie a další určitě jsou, si můžeme představit kvalitativní odchylku struktury sexuálního motivačního systému a jedná se v podstatě o víceméně trvalou charakteristiku daného jedince. Přičemž v zásadě rozeznáváme sexuální deviace dvojího druhu – sexuální deviace v aktivitě a sexuální deviace v objektu. Pedofilii, hebefilii i efebofilii řadíme mezi deviace v objektu (v předmětu erotické touhy).

Pedofilie znamená erotické zaměření na objekty v prepubertálním věku (tedy chlapce a dívky bez znaků dospívání), nejčastěji ve věku 5 – 12 let. Pokud je pedofil zaměřen na děti stejného pohlaví, jedná se o pedofilii homosexuální, pokud je zaměřen na děti opačného pohlaví, jde o pedofilii heterosexuální. Důležitým příznakem pedofilie je tzv. pedagogicko-estetický komplex. Tento pojem znamená, že celá pedofilova osobnost je strukturována podobně jako osobnost dítěte a z toho pramení mimořádné porozumění dětem, s nimiž má velmi blízké zájmy i celé vidění světa. A z toho také plyne nejen záliba pedofila v aktivitách blízkých dětem, ale i oblíbenost takového dospělého člověka mezi dětmi. Právě pedofilové v zásadě pro tělesné zdraví či život dětských objektů nebezpeční nejsou. Rizikovost jejich aktivit spočívá spíše v možnosti narušení psychosexuálního vývoje oběti, eventuálně vývoje jejich interpersonálních a později i partnerských vztahů. Skutečně diagnosticky čistý pedofil nikdy neproniká pohlavním údem nebo necitlivě prsty či předměty do pochvy nebo konečníku dítěte, protože takovéto praktiky, pro dítě bolestivé nebo jinak nepříjemné, by skutečného pedofila, který toto dítě vpravdě miluje, deerotizovaly a odradily. Pokud se pedofil takových, pro dítě nepříjemných, praktik dopouští, pak se většinou nejedná o čistou pedofilii, ale o kombinovanou deviaci – pedofilní sadismus.

U hebefilie mluvíme o absolutní či relativní preferenci sexuálních dospívajících objektů ženského pohlaví, naopak efebofilie znamená erotické zaměření na dospívající chlapce, přičemž v obou případech jsou objekty nejčastěji ve věku 13 – 19 let.^{43,44}

Je ale přitom velmi nutné si uvědomit, že sexuální deviace a sexuálně delikventní chování nemusí spolu nijak souviset. U některých typů sexuálních deliktů, jako je právě například pohlavní zneužívání, je dokonce daleko častější, že se ho dopouštějí jedinci sexuálně normální. Tyto osoby tedy vedou normální heterosexuální život a do kontaktů s dítětem sklouzávají teprve v důsledku vnějších okolností. Obvykle jednají pod tlakem vnější stresové situace, která může mít podobu náhlé negativní změny jako je úmrtí manželky, ztráta zaměstnání, narození dalšího dítěte apod. Hlavním momentem k započetí zneužívání je však

⁴³ Brzek Antonín: *Sexuologie pro právníky*. Karolinum, Praha 1997, str. 35 - 38

⁴⁴ Weiss Petr: *Sexuálně deviantní chování ohrožující především děti a mládež*. *Kriminalistika*, 3/1998, str.

dostupnost oběti. Tyto situační pachatele, tedy osoby, které nejsou po sexuální stránce orientovány výhradně na děti, můžeme rozdělit do dvou základních podskupin:⁴⁵

- Regredovaný pachatel – prošel normálním vývojem v dětství i dospívání, původně měl plnohodnotné kontakty se svými vrstevníky a prožil heterosexuální zkušenosti, ovšem poté došlo ke krizi. K pedofilním kontaktům se uchyluje nejčastěji v důsledku silných stresů, preferuje spíše holčičí oběti.
- Primitivní pachatel – jde o mentálně i sociálně primitivního, zanedbaného jedince. Jeho schopnosti k navazování plnohodnotných kontaktů a vztahů s vrstevníky jsou jednoznačně minimální a to je zřejmě důvod, proč si vybírá oběti mezi dětmi. Je-li to nutné, neváhá použít násilí. O zdraví dětí se nestará, nemá je nikterak rád, na prvním místě je u něj výhradně uspokojení vlastní sexuální potřeby.

V odborné literatuře se dále dočteme, že u pachatelů sexuálního zneužívání dětí se četnost násilníků mužského pohlaví pohybuje v rozmezí 80 – 98 %⁴⁶, z čehož tedy vyplývá, že i žena může být pachatelkou tohoto deliktu, ovšem samotné toto téma je stále ještě opředeno četnými mýty. Pro základní orientaci v problému, můžeme využít členění pachatelek do tří skupin podle docentky Čírtkové:

- Pachatelky ze skupiny tzv. milenek – pro ně je příznačné, že zneužívají prepubertální nebo pubertální děti a přitom definují svoje počínání jako milenecký vztah. Pachatelka přisuzuje své oběti roli milence se vším všudy, jedná s ním jako s dospělým mužem a často se zoufale drží svého přesvědčení, že jde o pravou lásku.
- Spolupachatelky neboli pachatelky pod mužským vlivem – k sexuálnímu zneužívání dítěte se uchylují pod nátlakem muže, zpravidla svého partnera. Obvykle tomuto stadiu předchází dlouhá etapa sexuálního týrání samotné ženy. Důsledkem bývá přesprávaná silná závislost této ženy na svém partnerovi, která otevře cestu i k sexuálnímu zneužívání dítěte.
- Pachatelky se zátěží – představují ženy, které se samy staly ve svém dětství oběťmi vážného sexuálního zneužívání a později se ho samy dopouštějí na vlastních dětech, přičemž začínají se sexuálním násilím i na velmi malých potomcích.

⁴⁵ Čírtková Ludmila: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň 2004, str. 185 - 186

⁴⁶ <http://www.tyrane-deti.cz>

2.2.7 Dopad, následky, reakce a projevy sexuálního zneužívání dětí

Tak jako můžeme říci, že neexistuje jednotný profil pachatele sexuálního zneužívání dětí, můžeme zkonstatovat, že na druhé straně neexistuje ani jednotný vzorec chování sexuálně zneužitých dětí, na základě kterého by zneužívání bylo možno jednoznačně rozpoznat a potvrdit. Ovšem nepochybné je to, že důsledky sexuálního zneužívání jsou pro dítě dalekosáhlé a dá se říci, že následkem sexuálního zneužívání je zasaženo dítě celé – negativní dopad traumatu na zdraví duševní se častokrát promítá i do oblasti zdraví somatického. Bez dlouhodobé odborné péče mohou následky zneužívání celoživotně snížit kvalitu života oběti, schopnost začlenit se do společnosti, mohou evokovat rozvoj patologické osobnosti i sociálně patologického chování v pozdějších letech.

Oslabení základní důvěry v dobro člověka, narušení interpersonálních vztahů, neschopnost navázat v dospělém věku adekvátní a trvalý partnerský vztah, promiskuita, závislosti, úzkost, deprese, snížené sebevědomí, narušení sebepřijetí a kladného vztahu k sobě samému, intenzivní pocity viny, syndrom oběti, posttraumatická stresová porucha a dissociativní porucha představují jen část výčtu závažných následků sexuálního zneužívání dětí.⁴⁷

Nejvíce pozornosti je v literatuře věnováno psychickým následkům, které jsou shrnovány do čtyř dimenzí:⁴⁸

- 1. dimenze je nazývána jako traumatická, zraňující sexualizace a vztahuje se k nápadnostem na rovní sexuálního chování. K častým důsledkům sexuálního zneužívání proto na straně jedné buď bývá úplné vyhýbání se sexuálním kontaktům nebo na straně druhé promiskuitní chování, kdy oběť nedokáže rozlišovat vztahy a sexuální chování a velmi často trpí představou, že je dobrá jen k sexu.
- 2. dimenze představuje emocionální důsledky zneužívání a odvíjí se od pocitů zrady, které zneužívané dítě vnitřně prožívá. Dítě vnímá, že jej dospělý namísto ochraňování použil pro své uspokojení a tudíž jej zradil. Důsledkem je ztráta schopnosti důvěřovat svému okolí nebo například tzv. „psí oddanost“, kdy zneužívané dítě má sklon k nápadné odevzdanosti a závislosti na druhém člověku.

⁴⁷ Dušková Zora: Sexuální zneužívání. V: Dušková Zora a kol.: *Obráz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003*, Dětské krizové centrum, Praha, str. 55

⁴⁸ Čírtková Ludmila: *Forenzní psychologie*. Aleš Čeněk, Plzeň 2004, str. 190 - 192

- 3. dimenze se soustřeďuje kolem prožitku hluboké bezmocnosti něco podniknout a postavit se dospělému na odpor. Na úrovni chování se následně projevuje kupř. opakovanými útekami, poruchami spánku, poruchami příjmu potravy nebo depresemi.
- 4. dimenzi označujeme jako problém stigmatizace a dotýká se sníženého sebevědomí a sebeakceptování zneužívaného dítěte. Vyčítá si, že strpělo aktivitu dospělého, přičítá si za ně vinu a považuje se samo za zkažené. Myslí si, že si nezaslouží pomoc, protože kdyby nevypadalo, jak vypadá nebo se nechovalo, jak se chová, určitě by se nic nestalo. Odtud je už jen krůček k sebepoškozování a autodestruktivnímu jednání.

Ovšem jaký konkrétní dopad bude mít zneužívání na určité dítě, závisí na řadě faktorů – mezi ty nejzákladnější řadíme:⁴⁹

<u>primární faktory</u>	<u>sekundární faktory</u>
forma zneužití, míra brutality	podpora blízkých lidí, kvalita rodinného zázemí
frekvence a délka zneužívání	citlivost zacházení s dítětem po odhalení
kvalita vztahu ke zneuživateli	včasné zahájení terapeutické péče
věk zahájení sexuálního zneužívání	jak se s traumatizující událostí vyrovnají dítěti nejbližší osoby, jak ony samy zareagují na odtajnění
individuální reaktivita dítěte, odolnost vůči zátěži, stresu	

Tab. 5 – Faktory ovlivňující intenzitu následků sexuálního zneužívání

Podíváme-li se na následky sexuálního zneužívání dětí podrobněji, můžeme nalézt určité rozdíly mezi tím, jak reagují zneužívané dívky a tím, jak reagují zneužívaní chlapci. Pro děvčata je typické, že zapracovávají trauma více do svého prožívání (internalizují), chlapci naopak do svého chování (externalizují).⁵⁰

⁴⁹ Dušková Zora: Sexuální zneužívání. V: Dušková Zora a kol.: *Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003*, Dětské krizové centrum, Praha, str. 56

⁵⁰ Dušková Zora: Sexuální zneužívání. V: Dušková Zora a kol.: *Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003*, Dětské krizové centrum, Praha, str. 58

<u>následky u dívek</u>	<u>následky u chlapců</u>
poruchy nálad, úzkostnost, depresivita, agrese vůči sobě, suicidální pokusy	poruchy chování, agrese vůči druhým
poruchy příjmu potravy, potíže s vyměšováním, enkopréza	potíže s vyměšováním, enkopréza
narušení vlastní hodnoty, sebepojetí	znejistění v mužské roli, znejistění v sexuální orientaci
stahování se od lidí, izolování se	negativní postoj k druhým, usiluje o moc
identifikace s rolí oběti, submisivní chování	identifikace s rolí zneužívatele (zneužívání zneužívají – vidí černobíle – aby nebyl obětí, tak sám zneužívá), direktivní chování
prostituce, promiskuita, uzavírají více manželství	prostituce homosexuální

Tab. 6 – Následky sexuálního zneužívání u dívek a u chlapců

Výše popsané následky sexuálního zneužívání se nemusí rozvinout ihned, ale až po uplynutí poměrně dlouhé doby, nejčastěji pak s přechodem z jednoho vývojového období do druhého. V této souvislosti se mnozí odborníci obávají tzv. efektu spáče, kdy se prožité trauma ozve až později po náročné životní etapě.⁵¹

2.2.8 Terapie sexuálně zneužitých dětí

Jak už jsem výše poznamenala, bez dlouhodobé odborné péče mohou následky zneužívání celoživotně snížit kvalitu života oběti, schopnost začlenit se do společnosti, mohou evokovat rozvoj patologické osobnosti i sociálně patologického chování v pozdějších letech. Proto je nanejvýš důležité, poskytnout dítěti i jeho rodině všestrannou podporu formou psychoterapie a sociálně-právních porad. Nejčastěji je kombinována individuální terapie s rodinnou, arteterapií a relaxačními technikami. V každém případě ale základem jakékoliv terapie je ubezpečení dítěte, že vina není na jeho straně, ale na straně dospělého, který mu tímto způsobem ublížil. Zvláště u starších dětí, které se obávají reakce okolí a cítí se sociálně stigmatizovány, je třeba toto opakovaně zdůrazňovat a snažit se uvolňovat jejich pocity viny, úzkosti, deprese, porušené osobní integrity. Děti, které projdou psychoterapií, mají vyšší šanci

⁵¹ Čírtková Ludmila: Forezní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň 2004, str. 192

zmírnit důsledky psychického traumatu po sexuálním zneužití než ty, které mlčí, stud a pocit spoluviny jim brání komukoliv se svěřit a drží v sobě hrůzu, které se nikdy nezbaví.⁵²

3. SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ Z POHLEDU TRESTNÍHO ZÁKONA

3.1 Mravnostní trestná činnost

Mravnostní trestná činnost představuje velmi citlivou oblast útoků na sféru svobodného rozhodování o vlastním sexuálním životě. S otázkou mravnosti v sexuální sféře se můžeme setkávat na každém našem kroku, přičemž pohled na mravnost doznává neustálých změn. Dá se říci, že dnešní doba oproti předchozím staletím svůj přístup k mravnosti rychle mění. Současně patří mravnostní a násilná trestná činnost páchaná na mládeži a zvláště na dětech k nejzávažnějším deliktům vůbec. O vysoké společenské nebezpečnosti těchto trestných činů, a zejména o jejich negativním vlivu na další duševní i fyzický vývoj obětí, není možné vůbec pochybovat. Nejde však jen o psychické a fyzické útrapy obětí těchto trestných činů, ale v mezní situaci může dojít i ke změně myšlení psychicky nevyzrálého jedince, takže pod vlivem předchozích zkušeností začne sám páchat trestnou činnost.⁵³

Ke zjištění vývoje na poli mravnostní kriminality nám nejlépe poslouží statistiky, a to zejména kriminální statistika vedená v rámci Policie ČR. Z jejích údajů můžeme hodnotit četnost výskytu kriminality v určitých oblastech a u konkrétních trestných činů. Ovšem vždy musíme brát ohled na takové skutečnosti, jako především to, že pro problematiku sexuálního zneužívání dětí je typická značně vysoká latence – málokterý případ v této oblasti je tedy oznámen a oficiálně prošetřován a ještě menší část je jich vyšetřována orgány činnými v trestním řízení a nakonec i odsouzena soudy. Následující tabulka nabízí orientační přehled, jak šel vývoj v této oblasti mezi roky 1989 - 2005:⁵⁴

⁵² Halfarová Hana: Péče o sexuálně zneužitá děti v dětském krizovém centru. V: Dětské krizové centrum: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě a dětské krizové centrum v Praze – bulletin DKC v Praze, Praha 1995, str. 27

⁵³ Želásko Petr: Trendy v oblasti pohlavního zneužívání podle policejních poznatků a statistik. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 45

⁵⁴ Želásko Petr: Trendy v oblasti pohlavního zneužívání podle policejních poznatků a statistik. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 50

	1989	1990	1994	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
§ 242			831	1038	768	927	915	799	812	894	778	686	772
§ 243			270	278	224	477	196	141	101	117	111	114	103
celkem	1156	700	1101	1316	992	1404	1111	940	913	1011	889	800	875

Tab. 7 – Vývoj mravnostní trestné činnosti mezi roky 1989 – 2005 (jedná se o zjištěné skutky)

3.2 Kdo je „dítě“

Položíme-li si otázku, kdo je to vlastně dítě, jakou osobu si pod tímto pojmem můžeme představit a jaká kritéria tato osoba musí splnit, abychom ji jako dítě mohli označit, nejspíše dojdeme k závěru, že nějaká jednotná definice, kterou by se řídil celý náš právní řád, neexistuje. Právě naopak můžeme konstatovat, že typická je zde značně nejednotná interpretace. Proto bych se ráda věnovala jednotlivým oblastem, resp. zákonům, kde se tyto a příbuzné pojmy vyskytují a pokusila bych se vysvětlit, co se jimi myslí, tedy v jakém smyslu kde existují.

- Ze sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb. vyplývá, že Česká republika je vázána Úmluvou o právech dítěte a právě Čl. 1 této úmluvy říká, že „pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“.
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině nejčastěji pracuje s pojmem „nezletilé dítě“ – např. v § 31(1) a), b) nebo v § 50, přičemž zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník v § 8(2) stanoví, že „zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku, před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství“.
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon vysvětluje pojem dítě v § 216b, který stanoví, že „dítětem podle § 216 a 216a se rozumí osoba mladší než osmnáct let“. Ovšem z toho jasně vyplývá, že toto ustanovení se vztahuje k trestnému činu únosu a obchodování s dětmi. § 242 a 243 týkající se pohlavního zneužívání již užívá konkrétně stanovené věkové hranice – patnáct let, resp. osmnáct let.
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) operuje se třemi základními pojmy:
 - 1) Dle § 2 c) „podle tohoto zákona se rozumí dítětem mladším patnácti let ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku“.

- 2) Dle § 2 d) „podle tohoto zákona se rozumí mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku“.
- 3) Dle § 2 a) „podle tohoto zákona se rozumí mládeží děti mladší patnácti let a mladiství“.

A jak tento pojem budu používat já? Podle mého názoru bychom pojem „dítě“ měli vidět ve dvou dimenzích – v rovině jedné co do poskytovaných práv a ochrany a v rovině druhé co do uložených povinností. Co se týče povinností, i s ohledem na § 11 TZ, si myslím, že zde je dítětem myšlena osoba do patnácti let věku, kdežto při poskytování práv a zejména ochrany se za dítě považuje každá osoba mladší osmnácti let. Nemí-li tedy výslovně stanoveno jinak, mám za to, že trestněprávní ochrana před sexuálním zneužíváním je poskytována osobám mladším osmnácti let.

3.3 Trestné činy vztahující se k sexuálnímu zneužívání dětí

Obecně se dá říci, že společnost vždy měla a samozřejmě i dnes má zájem na ničím nenarušeném mravním a sexuálním vývoji dětí a tento zájem je vyjádřen v nejrůznějších formách, včetně norem trestního práva.⁵⁵

K problematice sexuálního zneužívání dětí, resp. k trestněprávní úpravě syndromu CSA můžeme v našem TZ vztáhnout vícero trestných činů, například se může jednat o § 217 ohrožování výchovy mládeže, § 217a svádění k pohlavnímu styku nebo § 237 útisk. Ovšem typickými sexuálně motivovanými trestnými činy je znásilnění podle § 241 TZ a pohlavní zneužívání podle § 242 a 243 TZ. Přičemž oba tyto trestné činy obsahuje druhý oddíl osmé hlavy zvláštní části trestního zákona.

3.3.1 Trestný čin znásilnění podle § 241 TZ

Trestný čin znásilnění můžeme zařadit mezi nejbrutálnější a nejvíce traumatizující trestné činy, které na svých obětech zanechávají dlouhodobé, často i doživotní následky.⁵⁶ Od účinnosti novely trestního zákona zákonem č. 144/2001 Sb., tj. ode dne 1.5.2001 je rozsah odpovědnosti pachatele trestného činu znásilnění rozšířen – předmětem útoku nemusí být pouze žena, jak tomu bylo do doby před novelizací, a postihuje se nejenom donucení

⁵⁵ Mitlöhner Miroslav: Právní aspekty pohlavního zneužívání. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 31

⁵⁶ Jelínek Jiří a kol.: Trestní právo hmotné. Linde Praha, Praha 2005, str. 646

k souloži, ale také k jinému obdobnému pohlavnímu styku.⁵⁷ Důvodem byla snaha odstranit zvýhodnění pachatelů znásilnění na osobách mužského pohlaví a pachatelů sexuálních útoků, které měly jiný charakter než soulož.

Objektem tohoto trestného činu je právo ženy i muže svobodně se rozhodovat o svém pohlavním životě.

Předmětem útoku je kterýkoliv člověk. Může se jednat o ženu či muže, a to bez zřetele na další skutečnosti jako je jejich vyspělost, věk, vzdělání, způsob života, zkušenosti, zájmy atd., ale také bez ohledu na to, zda jde o osoby pohlavně nedotčené. Bude-li předmětem útoku osoba mladší než osmnáct, resp. než patnáct let použije se vyšší trestní sazby.

Trestný čin znásilnění je charakterizován dvojitým jednáním (násilné jednání – soulož nebo obdobný pohlavní styk).

Objektivní stránka spočívá buď v tom, že

- a) pachatel násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku, nebo
- b) k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného.

Násilím je fyzický útok směřující k překonání nebo oslabení vážně míněného odporu znásilňované osoby a dosažení soulože nebo jiného obdobného pohlavního styku proti její vůli.

Donucení k souloži znamená, že pachatel svým násilným jednáním překoná opravdový, vážně míněný odpor znásilňované osoby, nebo že ona osoba podlehne jen proto, že nemá jiného východiska. Upustí-li od kladení odporu jen pro zjevnou beznadějnost, z odůvodněného strachu či pro vyčerpanost, jde také o donucení. Nejde však o donucení, kde odpor byl pouze předstírán, nebo osoba po počátečním odporu dobrovolně svolila k souloži.

Pohrůzkou bezprostředního násilí se rozumí taková pohrůžka, z níž je zřejmé, že násilí bude vykonáno ihned, bez odkladu, nepodrobí-li se napadená osoba vůli útočnicka.

Stav bezbrannosti je takový stav, v němž poškozený nemůže klást odpor. Stavem bezbrannosti je též např. dětský věk, v němž je dívka ještě tak nedostatečně vyvinuta, že nemůže poznat a zhodnotit důvody, které by měly vést k tomu, aby vymáhané soulož odporovala.

Jiným obdobným pohlavním stykem je pohlavní styk, který je způsobem provedení a svou závažností, zejména psychickou zátěží pro oběť, srovnatelný se souloží. Jde např. o orální sex, anální sex atd.

⁵⁷ Špeciánová Šárka: Legislativní vývoj od roku 1989 zaměřený na ochranu dětí se syndromem CAN. V: Dušková Zora a kol.: *Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003*, Dětské krizové centrum, Praha, str. 98

Čin je dokonán vykonáním soulože, anebo vykonáním jiného obdobného pohlavního styku.

Jde o trestný čin úmyslný.⁵⁸

3.3.2 Trestný čin pohlavního zneužívání podle § 242 a 243 TZ

Trestný čin pohlavního zneužívání můžeme najít obsažený ve dvou skutkových podstatách, které se liší svými znaky.

§ 242

Objektem pohlavního zneužívání v tomto případě je mravní a tělesný vývoj dětí, dá se říci, že šířeji je chráněna i lidská důstojnost.

Předmětem útoku je chlapec nebo dívka mladší patnácti let, přičemž chráněni jsou bez ohledu na úroveň své fyzické vyspělosti a na stupeň svého dospívání, bez ohledu na to, zda jsou pohlavně nedotčeni, anebo zda již v minulosti měli pohlavní styk či jiné sexuální zkušenosti.

Osobou mladší patnácti let se rozumí taková osoba jen do dne předcházejícího jejím patnáctým narozeninám.

Objektivní stránka záleží v tom, že pachatel

- a) vykoná soulož s osobou mladší než patnáct let nebo
- b) takové osoby jiným způsobem pohlavně zneužije.

Souhlas poškozeného nevyklučuje trestní odpovědnost, osoby mladší patnácti let jsou chráněny i proti své vůli a pro naplnění formálních znaků trestného činu není rozhodné, zda iniciativa k souloži nebo k jinému pohlavnímu zneužívání vzešla ze strany pachatele nebo poškozené osoby mladší patnácti let.

Pachatelem může být kdokoliv, tedy i osoba stejného pohlaví a jedná se o úmyslný trestný čin.⁵⁹

§ 243

Objektem je zde svoboda rozhodování v pohlavních vztazích a opět se dá říci, že šířeji je chráněna i lidská důstojnost.

Předmětem útoku je chlapec nebo dívka mladší než osmnáct let za současného naplnění znaku zneužití závislosti a dále osoba svěřená doзору pachatele, byť starší osmnácti let.

⁵⁸ Jelínek Jiří a kol.: Trestní právo hmotné. Linde Praha, Praha 2005, str. 646 - 649

⁵⁹ Jelínek Jiří a kol.: Trestní právo hmotné. Linde Praha, Praha 2005, str. 650 - 651

Zneužitím závislosti je stav, kdy poškozená osoba je v určitém směru odkázána na pachatele a tím je omezena svoboda jejího rozhodování.

Dozorem se rozumí stav, kdy pachateli přísluší právo a povinnost nad osobou mu svěřenou bdít.

Objektivní stránka předpokládá, že pachatel

- a) zneužívá závislosti osoby mladší než osmnáct let nebo osoby svěřené jeho doзору, přiměje ji k mimomanželské souloži, nebo
- b) takovou osobu, zneužívá její závislosti, jiným způsobem pohlavně zneužije.

Pachatelem tohoto trestného činu může být opět kdokoliv a jedná se o úmyslný trestný čin.

Pohlavní zneužívání osoby mladší patnácti let svěřené doзору pachatele, v němž pachatel pokračuje, zneužívá její závislosti, i po dosažení 15. roku jejího věku, se podle rozhodnutí č. 25/1980 Sb. rozh. tr. posuzuje jako reálný souběh trestných činů podle § 242(1), (2) a § 243.⁶⁰

Případem vícečinného souběhu pohlavního zneužívání a znásilnění se zabývalo rozhodnutí č. 31/1992 Sb. rozh. tr. – pachatel, který jedná vůči poškozené osobě mladší než patnáct let způsobem zakládajícím znaky trestného činu pohlavního zneužívání spáchaného jinou formou než souloží a teprve během tohoto jednání se rozhodne, že ji násilím donutí k souloži s jiným pachatelem a tento záměr uskuteční, aniž by tím sledoval své pohlavní uspokojení, naplňuje znaky trestného činu pohlavního zneužívání podle § 242(1) TZ a trestného činu znásilnění podle § 241(1), (3) písm. b) TZ ve vícečinném souběhu.⁶¹

3.3.3 Trestný čin soulože mezi příbuznými podle § 245 TZ

Náš trestní zákon prostřednictvím tohoto trestného činu řeší problém incestu, ovšem v trestněprávní praxi se málokdy setkáme s trestným činem soulože mezi příbuznými podle § 245 TZ jako s jedinou právní kvalifikací posuzovaného skutku. Záleží totiž na mnoha okolnostech, které často vedou k posouzení skutku jako jednočinného souběhu více trestných činů.⁶²

⁶⁰ Jelínek Jiří a kol.: Trestní právo hmotné. Linde Praha, Praha 2005, str. 651 - 652

⁶¹ systém ASPI

⁶² Kacaříková Marcela: Incest. Trestní právo, 7-8/2003, str. 22

4. ZVLÁŠTNOSTI VÝSLECHU DĚTÍ

V oblasti kriminalistiky si pod pojmem výslech můžeme představit kriminalistickou metodu, kterou se na základě zákona získávají formou výpovědi kriminalisticky a právně významné informace z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslychaných osob, za přísného dodržení zákonem daných práv a povinností vyslychaného i vyslychajícího. Cílem výslechu je získání úplné a věrohodné výpovědi v zájmu zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti.⁶³

Kategorii výslechu lze dále vnitřně diferencovat podle různých hledisek. Jedním z nich je i procesní postavení vyslychané osoby. Podle tohoto kritéria rozeznáváme:⁶⁴

- vyžadování potřebných vysvětlení (§ 158(3) TŘ, § 12 zákona o policii ČR),
- výslech svědka (§ 97 – 104, § 55(2) TŘ),
- výslech znalce (§ 108 TŘ),
- výslech podezřelé zadržené osoby (§ 76(5) TŘ),
- výslech obviněného (§ 90 – 95 TŘ),
- výslech obžalovaného (§ 207 – 208 TŘ).

Oběť v postavení svědka je v každém případě velmi důležitým zdrojem informací o trestném činu a je nasnadě, že pokud touto obětí je dítě, bude mít jeho výslech určitá svá specifika a odlišnosti od běžného výslechu dospělé osoby. K nejzávažnějším výslechům dětí vůbec dochází právě v souvislosti se sexuální zneužíváním a hned za ním následuje týrání.⁶⁵

Rovněž i úprava v našem trestním řádu významně přispěla k ochraně zájmů ohrožených dětí. Za tu nejvýznamnější můžeme považovat úpravu provádění výslechu osoby mladší 15 let. Základní zásadou je zde požadavek jediného výslechu. Podle § 102(1) TŘ je třeba provádět výslech o okolnostech, jejichž oživování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat duševní a mravní vývoj dítěte zvláště šetrně a po obsahové stránce vyčerpávajícím způsobem tak, aby výslech v dalším řízení zpravidla už nebylo třeba opakovat. Dále je třeba vyhovět obligatornímu požadavku na přibrání pedagoga nebo osoby mající zkušenosti s výchovou mládeže, je-li třeba provést výslech osoby mladší 15 let jako svědka. Touto jinou osobou může být zejména sociální pracovník, dětský psychiatr atd. a jeho aktivita má při výslechu spočívat především v dozoru nad tím, aby dítěti nebyly kladeny

⁶³ Musil Jan, Konrád Zdeněk, Suchánek Jaroslav: Kriminalistika. C.H.Beck, 1. vydání, Praha 2001, str. 303

⁶⁴ Musil Jan, Konrád Zdeněk, Suchánek Jaroslav: Kriminalistika. C.H.Beck, 1. vydání, Praha 2001, str. 303

⁶⁵ Čírtková Ludmila: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň 2004, str. 327

nesrozumitelné otázky s ohledem na jeho věk a aby při protokolaci výpovědi nedocházelo k dezinterpretaci obsahu sdělení dítěte. V neposlední řadě tato osoba dohlíží, aby dítě nebylo vystaveno extrémní psychické či fyzické zátěži a též spolupůsobí při navázání kontaktu dítěte s vyslychajícím. Novela tohoto ustanovení trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb. posiluje postavení dětských svědků, neboť nově umožňuje příbráným osobám navrhnout odložení úkonu na pozdější dobu a dále v průběhu provádění úkonu navrhnout jeho přerušování nebo ukončení, pokud by provedení úkonu nebo pokračování v něm mělo nepříznivý vliv na psychický stav vyslychané osoby. Nehrozí-li nebezpečí z prodlení, orgán činný v trestním řízení takovému návrhu vyhoví. Nebezpečí z prodlení by muselo být takové intenzity, aby převážilo význam nepříznivého vlivu výsledku na psychický stav svědka mladšího 15 let. Pokud přispěje účast rodičů ke správnému provedení výsledku, mohou být též příbráni.⁶⁶

4.1 Podněty k vyšetřování

Typickými podněty k vyšetřování sexuálního zneužívání dítěte jsou:^{67, 68}

- 1) Oznámení občanů – sem řadíme zejména oběť, rodiče, příbuzné, starší děti atd.
- 2) Oznámení různých institucí – pod tuto kategorii můžeme podřadit především školu, zdravotnická zařízení, sociální služby atd.
- 3) Výsledky operativně pátrací činnosti kriminální policie jakožto podněty k vyšetřování sexuálního zneužívání dětí přicházejí v úvahu jen sporadicky. Je to dáno samotnou podstatou trestného jednání, které se dotýká nejintimnějších stránek života člověka a má často velice silný doprovodný emocionální efekt. Právě tímto lze odůvodnit i řadu opožděných oznámení a časté oznamování trestného činu osobami blízkými oběti, kterým se tato oběť svěřila.

4.2 Počáteční úkony a opatření

Mezi počáteční vyšetřovací úkony a opatření při vyšetřování sexuálních trestných činů zpravidla řadíme:^{69, 70}

⁶⁶ Špeciánová Šárka: Legislativní vývoj od roku 1989 zaměřený na ochranu dětí se syndromem CAN. V: Dušková Zora a kol.: *Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003*, Dětské krizové centrum, Praha, str. 98 - 99

⁶⁷ Musil Jan, Konrád Zdeněk, Suchánek Jaroslav: *Kriminalistika*. C.H.Beck, 1. vydání, Praha 2001, str. 427

⁶⁸ Konrád Zdeněk a kol.: *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. Policejní akademie ČR, Praha 1995, str. 82

⁶⁹ Musil Jan, Konrád Zdeněk, Suchánek Jaroslav: *Kriminalistika*. C.H.Beck, 1. vydání, Praha 2001, str. 428 - 431

1) Výslech oznamovatele

- který byl očitým svědkem – zde je třeba zaměřit se zejména na získání podrobného popisu místa činu, času a způsobu spáchání trestného činu,
- který sám nebyl očitým svědkem činu – v případě, kdy se oznamovatel dozvěděl o trestném činu od jiných, je nutné zaměřit se na zjištění času, místa a okruhu osob, kde se o trestném činu hovořilo, kdo byl iniciátorem rozhovoru a detailní obsah rozhovoru, co je oznamovateli známo o pachateli a oběti, jaký je vztah oznamovatele k iniciátoru rozhovoru, k oběti a k pachateli atd.

2) Výslech poškozeného – oznamovatel, který je současně poškozeným, má zpravidla eminentní zájem na vyšetření věci ve svůj prospěch, proto je třeba volit taktickou zásadu detailizace jednotlivých epizod oznamované události. Jde v podstatě především o přesné vyjádření detailů, které není obtížné prověřit a zjistit tak věrohodnost výpovědi oznamovatele. V případě, že poškozenou osobou je nezletilý, je nutné provést výslech ihned po lékařské prohlídce a dodržet všechna pravidla o výslechu nezletilých, aby výslech nemusel být později znovu opakován.

3) Ohledání místa činu – provádí se dle obecně platných pravidel ohledání a místo činu se u sexuálních trestných činů může nacházet ve volném terénu, v bytech nebo v různých neobývaných prostorách.

4) Prohlídka těla poškozené osoby a pachatele - k tomuto úkonu je přibírán lékař. Zjištěné a zadokumentované stopy na těle a oděvu poškozené osoby i pachatele mají značný důkazní význam.

5) Pátrání po pachateli – je-li oznámení o sexuálním trestném činu provedeno neprodleně, bývá naděje na rychlé dopadení pachatele.

4.3 Vyšetřovací verze

Kriminalistická verze (od lat. versio – změna, obrat), jako jedna z druhů hypotézy, je vyjádřením odůvodněného předpokladu o jednotlivém faktu, resp. skupině faktů, které mají nebo mohou mít význam pro předmět dokazování, objasňuje jejich možnou existenci, vznik, obsah, souvislost a vzájemnou podmíněnost a slouží ke zjištění a dokázání pravdy v trestním řízení.

⁷⁰ Konrád Zdeněk a kol.: Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Policejní akademie ČR, Praha 1995, str. 82 - 85

Postup myšlení ve formě kriminalistických verzí si můžeme představit jako proces zahrnující:⁷¹

- 1) etapu shromažďování faktů, jejich logickou analýzu a hodnocení,
- 2) etapu vyvozování závěrů jednotlivých verzí,
- 3) etapu určování předpokládaných důsledků, které by měly existovat v případě pravdivosti závěru, a prověrka existence či neexistence těchto důsledků.

Kriminalistické verze lze třídit podle různých kritérií – např.:⁷²

- 1) podle rozsahu na:
 - verze celkové – vystihují skutkový děj vyšetřované události v obecných rysech,
 - verze dílčí – vystihují pouze jednotlivé okolnosti skutkového děje,
- 2) podle vztahu ke složkám skutkové podstaty trestného činu na:
 - verze k subjektu trestného činu,
 - verze k subjektivní stránce trestného činu,
 - verze k objektu trestného činu,
 - verze k objektivní stránce trestného činu.

U sexuálního zneužívání dětí jde zpravidla o trestné činy, u nichž už od počátku známe osobu pachatele, verze o pachateli se tedy většinou vytyčovat nemusí.⁷³

4.4 Následná etapa vyšetřování

4.4.1 Výslech dítěte

Výslech obecně dělíme do několika základních časových úseků, které na sebe navazují, a jejichž dodržení je u provádění výslechu dítěte obzvlášť důležité.

4.4.1.1 Příprava výslechu

Přípravu výslechu si můžeme rozčlenit do dvou velkých částí:⁷⁴

⁷¹ Rybář Miroslav: *Základy kriminalistiky*. Aleš Čeněk, Plzeň 2001, str. 119 - 120

⁷² Rybář Miroslav: *Základy kriminalistiky*. Aleš Čeněk, Plzeň 2001, str. 121

⁷³ Musil Jan a kol.: *Kriminalistika – vybrané problémy teorie a metodologie*. Policejní akademie ČR, Praha 2001, str. 216

⁷⁴ Musil Jan: *Doplňková skripta z kriminalistiky – skripta pro posluchače právnické fakulty*. Univerzita Karlova, Praha 1984, str. 84

- Příprava organizační – do této kategorie řadíme zejména zajištění místa výslechu, přípravu technických pomůcek, zajištění účasti potřebných osob a též předvolání, popř. předvedení.
- Příprava obsahová – sem spadá především analýza shromážděných materiálů, analýza osobnosti vyslychaného, volba taktických záměrů výslechu nebo vypracování plánu výslechu.

4.4.1.2 Provedení výslechu

V této části své diplomové práce budu popisovat takový průběh výslechu, který je podle mého názoru nejlepší a nejšetrnější formou, již můžeme u dítěte, které bylo sexuálně zneužíváno, použít.^{75, 76}

1) SEZNÁMENÍ SE S PSYCHOLOŽKOU A HERNOU

Tuto etapu také někdy nazýváme jako přípravu na výslech a realizuje se u menších dětí cca. do pěti let věku (u starších dětí je možné tuto část přeskočit). Důvod pro její existenci je jednoznačný – největší strach mají totiž děti z nejistoty, z toho, že neví, co je čeká.

V této fázi psychologka pracuje zejména na klidném odloučení se dítěte od rodiče. Zavede ho do herny, kde dítě poznává prostředí, hraje si a následně se s ním daleko lépe spolupracuje. Nesvazuje ho totiž strach z neznámého a ani ho již příliš nerozptyluje nové prostředí, jelikož mělo možnost si vše prohlédnout již dříve. Na konci tohoto setkání je dobré, aby psychologka dítěti řekla, že při příští návštěvě si spolu popovídají o některých důležitých věcech. Samotný následující výslech by dohromady neměl trvat více než 30 – 45 minut.

2) ÚVODNÍ FÁZE VÝSLECHU

Tato fáze trvá běžně cca. 15 minut, ovšem její délka vždy individuálně odvisí od věku dítěte a snadnosti navázání kontaktu.

Na začátku je rozhodující, aby psychologka s dítětem navázala kontakt. Většinou se tak děje přes nějaké neutrální téma jako je školka, škola, kamarádi („Chodíš do školky?“, „S kým si tam hraješ? Pověď mi o tom.“) nebo přes hru. Nezbytné je také to, aby dítě cítilo, že o to, co říká, vyslychající projevuje skutečný zájem.

Dále je nutné realizovat poučení dítěte („Budeme si povídat o důležitých věcech a je podstatné, abys mi říkal/a pravdu.“). Dobré je, hned si vyjasnit na příkladech, zda dítě chápe

⁷⁵ sestaveno s laskavým přispěním Mgr. Lucie Zemánkové z Dětského krizového centra v Praze

⁷⁶ Pöthe Petr: Sexuální zneužívání dítěte v rodině. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 119 - 123

rozdíl mezi pravdou a lží („Když řekneme, že v tomto pokoji prší, je to pravda nebo lež?“, „Když řeknu, že máš zelené tričko, je to pravda nebo lež?“). Následuje poučení dítěte, že proti osobě blízké nemusí vypovídat (tomuto menší děti většinou příliš nerozumí, proto je důležité používat jejich slovník) a informace o jednocestném zrcadle a kameře za ním. Zde je však vhodné říci, že je tu spíš kvůli kontrole vyslychajícího („Kamera je tu proto, abych se mohla na to, co mi říkáš plně soustředit a nemusela se rozptylovat psaním. A nahrávka bude také sloužit k tomu, abys nemusel/a vše říkat znovu. Bude ale uložena na bezpečném místě a nikdo se na ní nebude moci dívat bez toho, abychom s tím souhlasili.“).

Úvodní fáze výslechu je zakončena zmapováním situace v rodině – kdo dítě ukládá, kdo mu dává pusku na dobrou noc, kdo se s ním mazlí atd.

3) FÁZE O TÉMATECH

Tato fáze začíná otázkou psycholožky, proč si dítě myslí, že přišlo, kdo mu o tom co řekl a vyjasněním si, o co půjde („K nám chodí děti s trápením.“, „Jaké trápení máš ty?“, „Každý má nějaké trápení.“ – pokud by řeklo, že žádné trápení nemá.). Dále necháme dítě souvisle líčit, co se mu dělo a teprve, když skončí nebo když není ochotno či schopno mluvit samostatně, klademe mu otázky nebo používáme demonstrační panenky, více o nich ale až v následující části.

Vyslychající by také dítěti měl říci, že čemukoliv nebude rozumět, může se zeptat a jeho samotného též může opravovat. Dále je důležité, aby si vyslychající udělal obrázek, jaký slovník dítě používá – zda ví, co je nad / pod, jaká slova používá pro pohlavní orgány atd.

Následně se vyslychající ptá dítěte, zda již vidělo někoho nahého (pokud řekne, že nikdy nikoho a ani sebe, ukazuje to na to, že toto dítě má určitý psychický blok) a snaží se odtabuizovat dané téma („Tady se o tom může mluvit.“). Máme-li podezření na zastrašování dítěte pachatelem, je důležité mu vysvětlit, že existují dobrá a špatná tajemství a dát mu konkrétní příklady pro představu. K rozpovídání některých dětí se v praxi osvědčila taktika, kdy se jakoby nemluví o něm samém, ale psycholožka se třeba zeptá, zda zná někoho, komu se tohle mohlo stát.

4) FÁZE ROZPTÝLENÍ

K rozptýlení dítěte se často používá kreslení postavy nebo stromu. Pokud jde o situaci, kdy výslech vede psycholožka a vyšetřovatel stojí z druhé strany za jednocestným zrcadlem, poskytuje tato fáze dostatek času, aby se psycholožka s vyšetřovatelem poradila, zdá má nebo nemá na dítě ještě nějaké otázky a popřípadě následně dítě dovyslechla.

5) KONEC

Na konci výslechu je důležitá pochvala dítěte („Vím, že pro tebe bylo těžké mluvit o všech těch věcech, ale byl/a jsi statečný/á a děkuji ti, že jsi mi o nich pověděl/a.“). Ještě bychom měli dítě poučit ve smyslu, že nikdo nemá právo mu něco takového dělat a jak by se mělo zachovat příště – někomu to říci, kam se obrátit atd.

Jako na začátku, tak i na úplném konci výslechu by vyslýchající měl dostat rozhovor s dítětem do neutrální roviny a dítě uvolnit („Co budeš dělat odpoledne?“, „Kdybys měl/a jakékoliv nejasnosti nebo dotazy, prosím, ozvi se.“), poskytnout mu prostor, aby si ještě pohrálo s hračkami a popř. mu věnovat menší dáreček jako třeba záložku do knížky s telefonním číslem, kam by se mohlo příště obrátit pro pomoc.

Nezbytné je to, aby dítě prožitý výslech mělo uzavřený a aby nedošlo jen k pouhému vytěžení informací bez ohledu na jeho pocity a psychický stav.

4.4.1.3 Osoba vyslýchajícího

Výslechy sexuálně zneužívaných dětí, realizované na Policii ČR, by měli provádět vyšetřovatelé specialisté, kteří mají příslušné zkušenosti a znalosti z oboru kriminalistiky, zejména taktiky a metodiky vyšetřování, z psychologie a dále zkušenosti s prací s dětmi.

Vyslýchající realizuje tzv. taktiku výslechu, kterou rozumíme systém taktických postupů pro získání pravdivé a úplné výpovědi. Za základní taktické postupy se považuje:⁷⁷

- formování psychologického kontaktu,
- analýza výpovědi v průběhu výslechu,
- pomoc vyslýchánému k překonání zdánlivě zapomenutého a subjektivních nedostatků reprodukce,
- psychologické působení na lživě vypovídajícího za účelem získání pravdivé výpovědi.

K formování psychologického kontaktu mj. přispívá i vhodné výslechové prostředí, které je podle mého názoru u výslechu dítěte zvláště důležité. Strohá policejní kancelář může vyvolávat úzkost a obavy dítěte, naopak místnost speciálně zařízená pro účely výslechu dětí se jeví jako ideální řešení. Jak vnější prostředí, tedy vybavení, vzhled místnosti, tak i atmosféra výslechu by měly být takové, aby podněcovaly pokud možno pocity bezpečí a uklidnění. Velmi vhodné je též to, aby vybavení místnosti bylo využitelné i pro navázání prvního kontaktu s dítětem, tedy aby zde byly hračky, hry, obrázky, knížky atd. Za atmosféru výslechu odpovídá vyslýchající a na něm záleží, jak se mu dítě podaří uvolnit a do jaké míry

⁷⁷ Musil Jan, Konrád Zdeněk, Suchánek Jaroslav: Kriminalistika. C.H.Beck, 1. vydání, Praha 2001, str.

bude ochotné spolupracovat. Pro potřebnou atmosféru výslechu je např. zcela nevhodné, když do místnosti vstupují další lidé a na vyslýchané dítě jich hovoří více najednou. Dále také to, když si vyslyšající v průběhu výslechu půjčuje roli rodiče a s výchovnými úmysly se vyjadřuje k chování dítěte – kárá ho, odsuzuje za nemístné chování, poučuje o slušném chování, předhazuje mu, co se stalo atd.⁷⁸

Co se týče analýzy výpovědi v průběhu výslechu, tak od samého začátku úvodního stadia až do závěru dialogického stadia výslechu musí vyslyšající neustále analyzovat to, co vyslychaný vypovídá a to z hlediska všech etap formování výpovědi. Díky tomu vyslyšající včas zjistí, zda je výpověď úplná a pravdivá a není-li tomu tak, může ještě v průběhu téhož výslechu činit kroky k doplnění výpovědi nebo k překonání lži.⁷⁹

Pomoc vyslychanému sexuálně zneužívanému dítěti k překonání zdánlivě zapomenutého je značně obtížná. V podstatě jde o typickou reakci na trauma, kdy dítě vytěsnil daný prožitek nebo vzpomínku. Například si při zneužívání představuje, že je někde úplně jinde, často se ke svému tělu chová jako k věci, která nemá žádnou hodnotu a které si neváží. Získat informace a tedy překonat zdánlivě zapomenuté však většinou jde pouze cestou terapie, v jejímž rámci si dítě může na to, co se mu dělo vzpomenout, zaplnit bílá místa. Délka této terapie je značně individuální, liší se dítě od dítěte, ale obecně můžeme shrnout, že pozitivní výsledky přináší až terapie dlouhodobější.

K psychologickému působení na lživě vypovídajícího za účelem získání pravdivé výpovědi u výslechu sexuálně zneužívaného dítěte lze říci to, že vyslyšající by a priori měl dítěti věřit a pokud zjistí určitý rozpor v jeho výpovědi, neměl by ho ihned vystavovat přímé konfrontaci. Negativně by výslech mohlo ovlivnit to, pokud by dítě vycítilo, že mu vyslyšající nevěří. Ne totiž vždy, když dítě říká něco nelogického, musí to nutně znamenat lež.

Dále můžeme říci, že existují určitá pravidla, u nichž je více než žádoucí, aby je vyslyšající dodržoval a řídil se jimi:⁸⁰

- zásadně používat slova dítěti srozumitelná,
- používat věty jednoduché, ty by měly obsahovat vždy jen jednu přímou otázku nebo jeden návrh,

⁷⁸ Čírtková Ludmila: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň 2004, str. 327

⁷⁹ Musil Jan, Konrád Zdeněk, Suchánek Jaroslav: Kriminologie. C.H.Beck, 1. vydání, Praha 2001, str. 308

⁸⁰ Vzdělávací institut ochrany dětí: Průvodce dětského svědka v trestním řízení – díl Vaše dítě jde svědčit. Praha 2005, str. 4

- předem si vyjasnit specifický význam některých slov dítětem užívaných – např. pro označování pohlavních orgánů,
- využívat slovní zásobu dítěte a neučit ho během výslechu nové výrazy,
- neužívat otázky uvozované záporně („Nebylo to tak, že...?“),
- neužívat otázky návodné,
- co nejméně používat zájmen, aby nedošlo k záměně osob,
- používat otázky s otevřeným koncem,
- během výslechu nekritizovat jednání dítěte,
- nehodnotit z morálních hledisek dítětem popisovanou událost,
- neposuzovat jednání obviněného.

U zvláštností výslechu dětí je důležité upozornit na problematiku sugesce, která představuje zvláštní postup ovlivňování. Při něm ovlivňující osoba podsouvá druhému určité představy či informace autoritativním, naléhavým a působivým způsobem tak, že je závislá osoba přijímá nekriticky a automaticky za své a produkuje je dále jako vlastní osobní zážitky nebo názory.⁸¹ Je doloženo, že sugestibilita, tedy schopnost přijímat nekriticky, automaticky a bezděčně cizí názory za své a převádět je do vlastního chování a prožívání, je závislá mimo jiné i na věku. V dětství je sugestibilita v průměru vyšší a s přibývajícím věkem jí ubývá. Z toho vyplývá, že děti bývají při výslechu průměrně více ovlivnitelné než dospělí a reagují zpravidla velmi citlivě na působení vyslychajícího. Snaží se vycítit či odhadnout jeho očekávání a také jim vyhovět. Dítě následně uvádí to, co si myslí, že vyslychající chce slyšet, proto je více než důležité, aby vyslychající při výslechu dítěte pečlivě formuloval své otázky tak, aby nenapovídaly ani nenaznačovaly směr odpovědi. Kromě těchto sugestivních otázek typu „To, co ti dělal tatínek, tě bolelo hodně, že?“, by se vyslychající dále měl vyhnout tzv. uzavřeným otázkám. I na první pohled neškodná otázka typu „ano/ne“ může být u mladších dětí velmi problematická. Různými výzkumy bylo dokázáno, že i dospělí mají tendenci spíše přitakat než říci ne a u dětí je tato tendence ještě výraznější. Zde je ve hře zřejmě skutečnost, že záporná odpověď navozuje dojem odporu, a proto se jeví jako neslušná, nevychovaná reakce. Tendence ke kladné odpovědi se projevuje zejména v situacích, kdy si dítě není svou vzpomínkou jisto. Riziko uzavřených otázek se však dá snadno minimalizovat – experimenty s dětmi prokázaly, že je užitečné před vlastním dotazováním dítěte výslovně upozornit i na možnost odpovědi „já nevím“.⁸²

⁸¹ Čírtková Ludmila: Policejní psychologie. Support, Praha 1996, str. 291

⁸² Čírtková Ludmila: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň 2004, str. 325 - 326

Ještě bych ráda dodala, že osoba, která vyslýchá sexuálně zneužívané děti, musí být na jednu stranu pevná – je to ona, kdo musí získat co nejpodrobnější informace, ale na stranu druhou musí brát ohled na dítě, musí být tedy citlivá k jeho potřebám. V průběhu celého výslechu je důležité udržovat oční kontakt mezi vyslýchajícím a dítětem, díky němuž vyslýchající zaznamenává neverbální projev dítěte, který je též velmi podstatný. Může zde mít průkaznou hodnotu, když např. dítě u nějaké otázky ztuhne, odvádí pozornost, má jiný tón hlasu, je neklidné atd. Dále je nutné brát ohled na jiné pojetí času u dětí – malé děti neumí říci, že se sexuální zneužívání odehrávalo dvakrát týdně nebo že se to stalo dvanáctkrát. Ví už ale, co je jednou, málo, mockrát. A nezbytné je též to, aby vyslýchající jednak na dítě netlačil, protože by se mohlo tzv. zablokovat a dále, aby se z informací poskytnutých dítětem sám nehroutil. Tohle vše by na dítě mohlo působit značně negativně a následkem by bylo, že by neřeklo již nic dalšího.

4.4.1.4 Jája a Pája

Jája a Pája jsou demonstrační pomůcky – loutky se stylizovanými mužskými a ženskými pohlavními orgány sloužící k překonání zábran, ostychu dítěte a vysvětlení pojmů, které dítě při výpovědi o svém sexuálním zneužívání používá. Princip projektu Jája a Pája vychází z předpokladu, že hra je vlastní prakticky všem dětem a především hra s předměty a praktická manipulace s nimi je dětem nejbližším komunikačním prostředkem. Děti jsou tedy schopny bez slovního komentáře zahrát jednání, které na nich bylo spácháno a právě díky tomu je takto možné vyslechnout i dítě, jež má problémy s nedostatkem reprodukce nebo dítě mentálně postižené.

Praktickým využitím těchto pomůcek při výslechu se zabývá jejich autorka Alena Plšková, která se při jejich tvorbě inspirovala tzv. Fantomem, tedy obdobou Jáji a Páji existující ve světě. Ovšem tento Fantom není loutka jako ty naše, ale spíš figurína, která se využívá v lékařství – tzv. lékařská „andula“, tedy velká panna z umělé hmoty. Její používání předvedl na videozáznamu dr. Adasek na Kongresu zneužívaných a týraných dětí, který se konal v Mostě v listopadu 1993. Zde si Alena Plšková všimla, že dítě s těmito figurínami komunikuje a napadlo ji, že by se – jako pomůcka při vyšetřování – něco podobného dalo udělat i u nás. V roce 1994 svůj nápad realizovala a společnou prací s několika výtvarnicemi bylo vytvořeno prvních deset párů loutek, se kterými, v rámci experimentu, pracovali kriminalisté v Jihomoravském kraji. Figurky byly následně ještě několikrát předělávané, aby byly funkční a zároveň pěkné (viz. příloha 1). Třeba prsty na ruce byly napřed jednotlivě rozešité, ale vypadalo to příliš jako ploutve, tak se nechaly zase sešít. Dbalo se také na to, aby naznačené pohlavní orgány byly úměrné k tělu – v připomínkách se vyskytla i taková námitka, že panáček jsou nepřesní, jelikož jim chybí řitní otvor, ochlupení nebo velká prsa.

Ovšem musíme si uvědomit, že nejde o člověka jako takového, ale hračku – pomůcku. Dítě také nemá velká prsa nebo ochlupené genitálie, proto by ho takový výtvar spíše vyděsil. Loutky musí být i jednoduché na údržbu, protože děti při předvádění události někdy pláčou nebo mají ušmudlané ruce, proto se Jája s Pájou dají snadno prát a rychle uschnou. A co se týče jejich ceny, výrobní cena obou loutek u nás byla kolem 850 Kč, kdežto ve světě podobné pomůcky stojí přibližně 700 dolarů.

Obě loutky jsou chráněny průmyslovým vzorem Ministerstva vnitra ČR a vyrábějí se pouze se souhlasem Ředitelství služby kriminální policie PP ČR. Žádost o jejich výrobu musí obsahovat konkrétní účel, k němuž budou využívány, nikdy to však nesmí být použití reklamní nebo komerční. Kromě policie je ovšem využívají i různá specializovaná pracoviště jako jsou pedagogicko-psychologické poradny, nemocnice, soudní znalci, oddělení psychiatrie. V roce 1995 byl vydán závazný pokyn policejního prezidenta číslo 11, který uvádí jakési desatero, jež stanoví, jak by měl nebo neměl policista při výslechu dítěte za použití demonstračních pomůcek postupovat. Soudy přijímají výpovědi uskutečněné pomocí loutek jako rovnocenný důkaz.

Dále je důležité zdůraznit, že dítě by nemělo být nuceno, aby si s loutkami hrálo. Naopak, Jája s Pájou bývají posazeni třeba na skříni, na křesle nebo na poličce tak, aby na ně bylo vidět, a pokud po nich dítě sáhne, může s nimi „pracovat“. Řekne-li: „Já o tom nebudu mluvit.“, je možné mu nabídnout: „Nechceš nám tady na těch loutkách ukázat, co se stalo?“

A kde se vzalo jméno Jája a Pája? Pojmenovala si je sama jejich autorka podle Večerničku s těmito jmény, který měly děti ve značné oblibě. A i když to jsou jména chlapecká, použila je – holčička je Jája a kluk Pája.⁸³

V průběhu výslechu je ideální Jáju a Pájou používat takto:⁸⁴

- 1) Přípravná fáze výslechu – zde je vhodné loutky dítěti představit, dát mu čas na to, aby si je prohlédlo a skutečně i symbolicky osahalo. Vyslychající by v této fázi měl zapomenout na to, že se prostřednictvím loutek chce cosi závažného dozvědět, jinak poruší dítěti fluidum hry.
- 2) Fáze samotného výslechu – při přechodu od hry k samotnému výslechu je vždy třeba novou roli loutky dítěti definovat – „a teď bude loutka jako ty a ty budeš jako strejda Mirek“. Též je důležité dítě motivovat vždy, když nějakou akci s loutkou chceme započít jako např. „pojď, teď si zahrajeme...“. Pokud dítě

⁸³ Šerberová Alžběta, Pivodová Jitka: Rozhovor s autorkou demonstračních pomůcek Jája a Pája mjr. PhDr. Alenou Plškovou. Kriminologický sborník, 3/1998, str. 53 - 55

⁸⁴ Lašek Jan: Loutky Jája a Pája v praxi soudního znalce psychologa. Kriminologický sborník, 6/1996, str. 204 - 205

v některé fázi výslechové manipulace s loutkou znejistí, je vždy dobré se vrátit úplně na začátek, ve zkratce verbálně popsat, co jsme už zjistili, a s loutkou to sami či za pomoci dítěte znovu předvést.

- 3) Fáze ukončení výslechu a fáze povýslechová – tato třetí část patří sice k méně náročným z hlediska vyslychajícího, ale je-li opomenuta či odbyta, může přinést dítěti zbytečné trauma. Proto necháme dítě s loutkou ještě chvíli pohrát a rozloučit se.

Jája a Pája již pomohly nejen v případech zneužívaných dětí, ale používají je i dospělé poškozené ženy, které nechťejí o svém ublížení mluvit ze studu, různých zábran nebo náboženských důvodů. Využití těchto loutek ve výslechové praxi je velmi vhodné, je však třeba tuto metodu vnímat jako pomocnou a na straně jedné ji nebagatelizovat, ale na straně druhé ji nechávat ani jako samospasitelnou.

4.4.1.5 Technická stránka výslechu dítěte

Jako ideální řešení technické stránky výslechu sexuálně zneužívaných dětí se jeví využití místnosti s jednocestným zrcadlem, kdy v tzv. herně sedí pouze dítě s vyslychajícím, kdežto policisté se nacházejí v sousední místnosti a přes zrcadlo sledují, jak výslech probíhá a podle okolností vyslychajícímu upřesňují, na co by ještě potřebovali znát odpověď. Takovými prostorami disponuje kupříkladu Dětské krizové centrum V Zápolí (viz. příloha 2). Rozhovor s dítětem je zároveň zaznamenáván na videozáznam, který je později analyzován i dalšími odborníky z týmu a dítě je tak ušetřeno opakovaných výpovědí. Vyšetřovatel tedy dostává z Dětského krizového centra nejen posudek, ale i videozáznam zachycující doslovné formulace otázek a odpovědí na ně, ale i neverbální projev dítěte.

Náš trestní řád stanoví, že dítě nesmí být výslechem nikterak poškozeno a negativním důsledkům vyšetřování je třeba předcházet. Nejčastějším, ale i nejsnáze odstranitelným negativním důsledkem jsou opakované výslechy ze stran různých orgánů činných v trestním řízení. Právě v případech sexuálního zneužívání dětí by měla výraznější roli v dokazování před soudem hrát videodokumentace dětských svědeckých výpovědí a její přepis formou tradičního protokolu. Z právního hlediska jejímu použití jako důkazu namísto opakovaného výslechu dítěte nic nebrání.⁸⁵ Pokud soudce rozhodl, že předloží jako součást důkazu videokazetu obsahující rozhovor dítěte s vyšetřovatelem nebo psycholožkou, dítě nemusí opakovat výpověď uvedenou na kazetě, musí však odpovědět na otázky položené před soudem.

⁸⁵ Čírtková Ludmila: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň 2004, str. 333 - 334

4.4.2 Nebezpečí sekundární viktimizace dítěte při výslechu

Jako sekundární viktimizaci můžeme označit újmu vznikající v důsledku reakcí formálních instancí sociální kontroly nebo neformálního sociálního okolí, například druhotné psychické poškození oběti tím, jak na událost reaguje nejbližší okolí, nebo traumatizující projednávání věci před soudem či nevhodné jednání policistů. Typickými případy, kdy je vysoké nebezpečí sekundární viktimizace, jsou sexuální trestné činy, zvláště pokud jejich obětí je dítě.⁸⁶

Na prvotní viktimizaci způsobenou vlastním trestným činem, navazuje výše definovaná druhotná (sekundární) viktimizace, která již souvisí s činností státních orgánů po spáchání, resp. po zjištění sexuálního zneužívání dítěte. Takovou sekundární viktimizaci ze strany orgánů činných v trestním řízení, policejních orgánů, ale i dalších orgánů státní správy, pedagogů i rodičů může způsobit například:⁸⁷

- netaktní, necitlivý a lhostejný přístup k dětské oběti (neochota pozorně naslouchat, rozptylovat možné obavy, pomoci při reprodukci zažitého),
- nevhodné mentorování s poukazováním na jakési zavinění oběti, na její podíl na spáchaném skutku, na ostudu, která tím vznikla oběti, rodině, na důsledky trestního stíhání pachatele (člena rodiny),
- opakované a dlouhotrvající výslechy,
- zjevná nedůvěra k výpovědi dítěte či obava dítěte, že mu stejně nikdo nebude věřit,
- konfrontace oběti s obviněným.

4.4.3 Věrohodnost dětských výpovědí

Názory na způsobnost dětí podat úplnou a pravdivou výpověď prošly zásadním vývojem. Na počátku dvacátého století panoval všeobecně rozšířený skeptický názor. Zdůrazňovala se přirozená tendence dětí dotvářet realitu ve fantazijních představách a vydávat představované situace za skutečné, jak to běžně dělávají při hře. Ovšem výzkumy psychologů, ale i výslechová praxe prokázaly, že původní názory jsou neudržitelné. Děti jsou běžně způsobilé poskytnout věrohodnou výpověď - utváření výpovědi probíhá u dětí podobně jako u dospělých a některé výzkumy dokonce nasvědčují tomu, že za příznivých okolností mohou být děti školního věku schopny lepších paměťových výkonů než např. vysokoškoláci.

⁸⁶ Kmec Jiří: Právo obviněného na výslech svědka a ochrana oběti – svědka před sekundární viktimizací v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Trestní právo, 11/2004, str. 6

⁸⁷ Želásko Petr: Trendy v oblasti pohlavního zneužívání podle policejních poznatků a statistik. V: Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí, Grada Publishing, Praha 2005, str. 54 - 55

V současné době se tedy vychází ze stanoviska, že děti jsou schopné poskytnout platnou výpověď.⁸⁸

Nezbytné je odlišovat dva základní pojmy:⁸⁹

- Věrohodnost výpovědi – znamená vyšší nebo nižší míru pravděpodobnosti shody mezi tím, co se stalo, a tím, co dítě vypovídá.
- Spolehlivost výpovědi – rozumíme jí vyšší nebo nižší míru shody toho, co se stalo, s tím, co o tom dítě vypovídá.

Dále je velmi důležité vyvrátit mylnou, přesto velmi rozšířenou představu, že znalec posuzuje, zda dítě mluví pravdu či nikoliv. Tato představa se nezakládá na pravdě, jelikož znalec vždy posuzuje jen věrohodnost nebo nevěrohodnost dětské výpovědi – zjišťuje tedy míru pravděpodobnosti, že výpověď je věrohodná a ne, zda se vypovídaná událost skutečně stala. Tato zkoumaná věrohodnost se dělí na:⁹⁰

- Věrohodnost obecnou – je dána schopností dítěte zaregistrovat určitou realitu, uložit ji do paměti a reprodukovat ji ve formě vzpomínky.
- Věrohodnost specifickou – je vztažena k dané kauze a představuje míru pravděpodobnosti, že se inkriminovaná událost skutečně stala a že konkrétní výpověď dítěte o posuzované události odpovídá skutečnosti.

V praxi se v dnešní době postupuje tak, že podle § 105(1) TR je opatřením přibrán znalec a zároveň jsou mu předloženy otázky, které má posoudit a zodpovědět. Zde se nejčastěji vyskytují dotazy typu:⁹¹

- Jaká je intelektová vyspělost a psychosociální zralost, rozumové a paměťové schopnosti svědkyně XY?
- Jaké jsou povahové vlastnosti, charakterové rysy a jiné individuální zvláštnosti osobnosti svědkyně?
- Jaký je vztah svědkyně k obviněnému?
- Posoudit, zda je svědkyně schopna správně vnímat, pamatovat si a reprodukovat prožité události jak obecně, tak i k vyšetřované události.
- Posoudit věrohodnost výpovědi XY před vyslychajícím a vyjádřit se, zda je možno ji považovat za reprodukci skutečně prožité události.

⁸⁸ Čírtková Ludmila: Forenzní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň 2004, str. 324

⁸⁹ Boušková Terézia: Niektoré psychologické aspekty svedeckej výpovede dieťaťa v trestnom konaní. Československá kriminalistika, 1/1979, str. 25

⁹⁰ Pavlovský Pavel a kol.: Soudní psychiatrie a psychologie. Grada Publishing, Praha 2001, str. 108

- Posoudit, zda XY nemá sklony k patologické lhavosti nebo k záměrnému účelovému blokování nebo zkreslování skutečností.
- Uvést další skutečnosti, které souvisí s případem a které znalec považuje za podstatné.

Posouzení validity výpovědi (SVA) je nejpoblárnější technikou určenou k měření věrohodnosti verbálních tvrzení. Tato technika byla vyvinuta v Německu pro určování věrohodnosti dětských svědeckých výpovědí v trestních řízeních pro sexuální delikty.

SVA obsahuje tři hlavní elementy:

- 1) strukturované interview,
- 2) na kritériích založenou obsahovou analýzu, jež systematicky posuzuje obsah a kvalitu získaných výpovědí,
- 3) hodnocení výsledků obsahové analýzy prostřednictvím sady otázek (seznam pro ověření validity).

Strukturované interview se sestává z rozhovoru s dítětem, přičemž tento rozhovor je často zaznamenáván na magnetofon, poté přepsán a následně využit pro obsahovou analýzu.

Druhou fází SVA je systematické posuzování věrohodnosti výpovědi podané v průběhu rozhovoru, tzv. na kritériích založená obsahová analýza. Při posuzování se využívá 19 kritérií a přítomnost každého tohoto kritéria ve výpovědi zvyšuje kvalitu výpovědi a posiluje hypotézu, že líčení je založeno na skutečné osobní zkušenosti:

- obecné charakteristiky:

logická struktura

nestrukturovaná produkce

množství detailů

- specifické obsahy:

zakotvení v kontextu

popisy interakcí

reprodukce konverzace

neočekávané komplikace během incidentu

neobvyklé detaily

nadbytečné detaily

přesně sdělované chybně pochopené detaily

příbuzné vnější asociace

líčení vlastního psychického stavu

líčení psychického stavu přisuzovaného pachateli

- obsahy ve vztahu k motivaci:

- spontánní opravy
- připouštění mezer v paměti
- uvádění pochybností o vlastní výpovědi
- sebeodsouzení
- omlouvání pachatele
- elementy specifické pro delikt:
- detaily charakteristické pro delikt

Ve snaze uspořádat a standardizovat posuzování obsahové analýzy byl vyvinut seznam pro ověření validity obsahující 11 témat, která můžeme rozdělit do oddílů nazvaných: psychologické charakteristiky, charakteristiky rozhovoru, motivace nebo otázky vyšetřování.⁹¹

5. ZÁVĚR

Sexuální zneužívání dětí si v praxi vynucuje stále více naší pozornosti a ačkoliv se v posledních několika letech situace zlepšila alespoň v některých oblastech jako je základní prolomení tabu vztahujících se k tématu sexuálního zneužívání dětí, vznik pracovišť poskytujících odbornou pomoc a péči, v každodenní praxi se však stále můžeme setkat s nedostatečným pochopením problematiky sexuálního zneužívání dětí. V následujících řádcích bych se ráda věnovala těm oblastem, které jsou podle mého názoru nejvíce aktuální a je žádoucí zabývat se jimi ve větší míře než doteď, popř. pokusit se je změnit.

Problémem z největších a nejzávažnějších je nebezpečí sekundární viktimizace dítěte. Podle mne nejhorší, co může dítě po sexuálním napadení ještě potkat, je navození pocitu nedůvěry, opuštěnosti, izolace a pocitu ztráty lásky ze strany svých nejbližších. Zdá se mi, že tuto problematiku by alespoň částečně mohla pomoci vyřešit didaktická pomůcka vytvořená speciálně pro osoby pracující se sexuálně zneužitými dětmi a zpracovaná kupříkladu jako instruktážní videokazeta či multimediální výukový počítačový program. V nich by prostřednictvím sehraných scének bylo názorně demonstrováno chování žádoucí – tedy takové, díky němuž můžeme předejít sekundární viktimizaci dítěte, a naopak chování, které je při práci se sexuálně zneužitým dítětem naprosto nevhodné. Přínosné jsou nepochybně i informační materiály vytvořené pro rodiče sexuálně zneužitých dětí, ať již ve formě tištěných brožurek nebo textů zveřejněných na webových stránkách. Díky nim může rodič snáze pochopit pocity svého dítěte a následně vůči němu zaujmout vhodný postoj.

Různé chyby můžeme odhalit i v práci osob vedoucích samotný výsledek sexuálně zneužitého dítěte. Mezi ty nejzávažnější bych zařadila:

⁹¹ sestaveno s laskavým přispěním PhDr. Ireny Vykoupilové

- nedostatečné navázání kontaktu s dítětem,
- neempatičnost k dítěti – důsledkem je špatné pochopení toho, co dítě říká,
- příliš dlouhé vedení výslechu dítěte,
- neschopnost dítě na konci výslechu uklidnit – vyslychajícímu jde výhradně o fakta a informace,
- kladení uzavřených otázek, ptaní se na více věcí najednou, používání cizích výrazů,
- nejistota vyslychajícího v sexuální oblasti – nedokáže se ptát, chce mít výslech co nejrychleji za sebou,
- snaha přiblížit se dítěti kamarádstvím, což je neadekvátní dané situaci,
- psaní výpovědi dítěte rovnou do počítače nebo ještě hůře do psacího stroje – v důsledku toho vyslychající dítě méně poslouchá, ptá se znovu a znovu na to samé a i pozornost dítěte je odváděna jiným směrem, výslech se prodlužuje, tím se zvyšuje únava dítěte a snižuje jeho motivace ke spolupráci.

Dalším z problémů, které se k sexuálnímu zneužívání dětí vztahují, jsou příliš dlouhá trestní řízení. V průběhu tohoto řízení je samozřejmě s dítětem v rámci terapie pracováno, díky čemuž dojde ke zlepšení jeho psychického stavu. Následně ovšem poměrně často dochází k situaci, kdy soudce zaujme stanovisko, že když je na tom dítě takto, zřejmě se mu nic tak hrozného nemohlo udát. I v tomto případě by situaci zajisté zlepšila větší informovanost soudců o specifikách chování a prožívání dětí, jež se stali obětí sexuálního zneužívání – např. pomocí článků v odborném tisku.

Velmi naléhavě si též musíme uvědomit nutnost prevence sexuálního zneužívání dětí. Dítě by od malička mělo být přiměřenou formou informováno o možných nebezpečích a formách sexuálního zneužívání. Co by mělo dělat a kam se obrátit o pomoc, když se mu něco takového přihodí nebo když se dozví, že se to přihodilo někomu jinému.

Nakonec bych ráda vyzdvihla též činnost dětských krizových center a obdobných institucí poskytujících kvalifikované služby zaměřené na praktickou odbornou péči o děti se syndromem CAN. Jako ideální se jeví tzv. interdisciplinární přístup, jenž v praxi vyžaduje těsnou spolupráci psychologů, terapeutů, sociálních pracovníků a právníků, kteří se společně, v rámci své profese, podílí na poskytování odborné péče. Zejména by mělo jít o to, že tým odborníků vypracuje podrobnou sociální anamnézu a provede psychologické vyšetření zaměřené na aktuální psychický stav dítěte. Následují eventuálně další odborná vyšetření jako gynekologické, psychiatrické aj. Rozhovor s dítětem je zaznamenáván na videozáznam, který je později analyzován z hlediska obsahového i tzv. neverbálních projevů. Situaci pomáhají zmapovat i anatomické panenky.

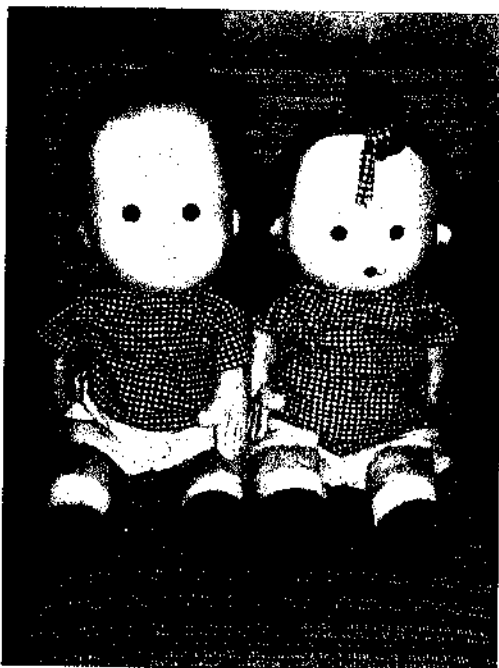
6. OBSAH

1.	ÚVOD.....	2
2.	SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ	5
2.1	SYNDROM CAN	5
2.2	SYNDROM CSA.....	5
2.2.1	<i>Definice sexuálního zneužívání dětí.....</i>	5
2.2.2	<i>Výskyt sexuálního zneužívání dětí.....</i>	7
2.2.3	<i>Mýty o sexuálním zneužívání dětí</i>	8
2.2.4	<i>Podoby sexuálního zneužívání dětí.....</i>	9
2.2.5	<i>Incest.....</i>	14
2.2.5.1	<i>Druhy incestu</i>	14
2.2.5.2	<i>Dynamika incestu.....</i>	15
2.2.5.3	<i>Nezneužívající rodič.....</i>	16
2.2.5.4	<i>Proč děti nemluví o svém sexuálním zneužívání</i>	17
2.2.5.5	<i>Odhalení sexuálního zneužívání v rodině</i>	19
2.2.5.6	<i>Falešná obvinění.....</i>	20
2.2.6	<i>Pachatelé sexuálního zneužívání dětí.....</i>	21
2.2.7	<i>Dopad, následky, reakce a projevy sexuálního zneužívání dětí.....</i>	24
2.2.8	<i>Terapie sexuálně zneužitých dětí</i>	26
3.	SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ Z POHLEDU TRESTNÍHO ZÁKONA.....	27
3.1	MRAVNOSTNÍ TRESTNÁ ČINNOST	27
3.2	KDO JE „DÍTĚ“	28
3.3	TRESTNÉ ČINY VZTAHUJÍCÍ SE K SEXUÁLNÍMU ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ.....	29
3.3.1	<i>Trestný čin znásilnění podle § 241 TZ.....</i>	29
3.3.2	<i>Trestný čin pohlavního zneužívání podle § 242 a 243 TZ</i>	31
3.3.3	<i>Trestný čin soulože mezi příbuznými podle § 245 TZ.....</i>	32
4.	ZVLÁŠTNOSTI VÝSLECHU DĚTÍ.....	33
4.1	PODNĚTY K VYŠETŘOVÁNÍ.....	34
4.2	POČÁTEČNÍ ÚKONY A OPATŘENÍ	34
4.3	VYŠETŘOVACÍ VERZE	35
4.4	NÁSLEDNÁ ETAPA VYŠETŘOVÁNÍ	36
4.4.1	<i>Výslech dítěte.....</i>	36
4.4.1.1	<i>Příprava výslechu</i>	36
4.4.1.2	<i>Provedení výslechu.....</i>	37

4.4.1.3	Osoba vyslychajiciho	39
4.4.1.4	Jaja a Paja	42
4.4.1.5	Technicka stránka výslechu dítěte.....	44
4.4.2	<i>Nebezpečí sekundární viktimizace dítěte při výslechu.....</i>	45
4.4.3	<i>Věrohodnost dětských výpovědí.....</i>	45
5.	ZÁVĚR	48
6.	OBSAH	50

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1

Obr. 1 – Jája a Pája (vyfoceno s laskavým svolením Policie ČR – OŘ Sokolov)

Obr. 2 – Jája

Obr. 3 – Pája

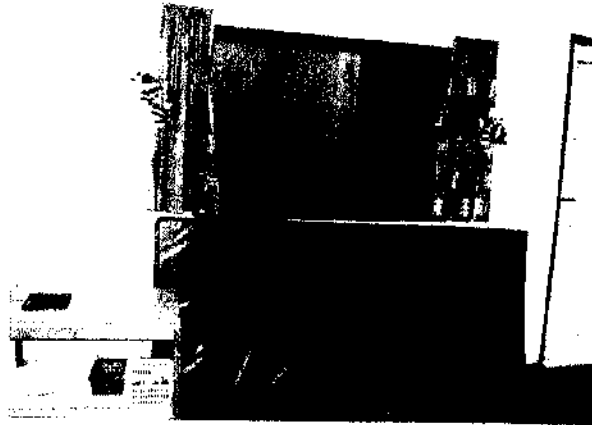

Obr. 4 – nahá Jája

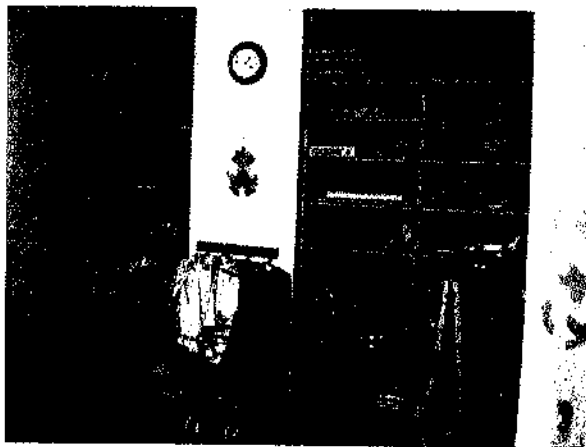

Obr. 5 – nahý Pája

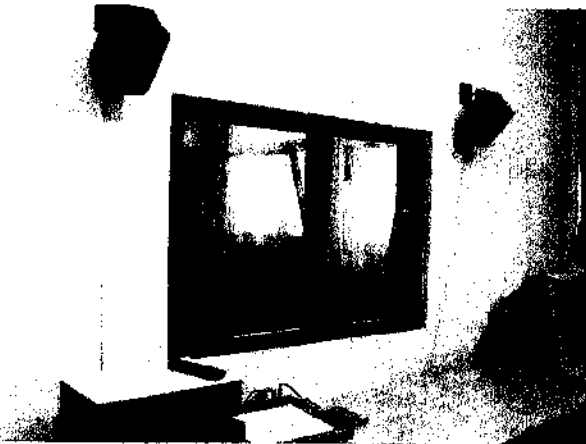
PŘÍLOHA 2

Obr. 1 – Výslechová místnost s jednocestným zrcadlem (vyfoceno s laskavým svolením Dětského krizového centra, V Zápolí 1250/21, 141 00 Praha 4)

Obr. 2 – vybavení tzv. herny – výslechové místnosti

Obr. 3 – sousední místnost oddělená od herny jednocestným zrcadlem

LITERATURA

KNIHY A SBORNÍKY

Brzek Antonín: Sexuologie pro právníky. Karolinum, Praha 1997

Čírtková Ludmila: Policejní psychologie. Support, Praha 1996

Čírtková Ludmila: Kriminální psychologie. Eurounion, Praha 1998

Čírtková Ludmila: Forezní psychologie. Aleš Čeněk, Plzeň 2004

Dětské krizové centrum: Poselství rodičů rodičům, jejichž děti byly sexuálně zneužity. Praha

Dětské krizové centrum: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě a Dětské krizové centrum v Praze – Bulletin DKC v Praze. Praha 1995

Dušková Zora a kol.: Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003. Dětské krizové centrum, Praha

Hanušová Jaroslava: Sexuální zneužívání. Sdružení Linka bezpečí, Praha 2005

Jelínek Jiří a kol.: Trestní právo procesní. 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003

Jelínek Jiří a kol.: Trestní právo hmotné. Linde Praha, Praha 2005

Jelínek Jiří a kol.: Trestní zákon a trestní řád. 23. aktualizované vydání, Linde Praha, Praha 2005

Konrád Zdeněk a kol.: Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Policejní akademie ČR, Praha 1995

Ministerstvo práce a sociálních věcí: Sexuální zneužívání dětí a sexuální násilí – Sborník z konference East-West Praha 1996. Uspořádali: Dunovský Jiří, Trojan Ondřej, Weiss Petr. Nakladatelství JAN, Praha 1997

Mufsonová Susan, Kranzová Rachel: O týrání a zneužívání. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996

Musil Jan: Doplňková skripta z kriminalistiky – skripta pro posluchače právnické fakulty. Univerzita Karlova, Praha 1984

Musil Jan, Konrád Zdeněk, Suchánek Jaroslav: Kriminalistika. 1. vydání, C. H. Beck, Praha 2001

Musil Jan a kol.: Kriminalistika – vybrané problémy teorie a metodologie. Policejní akademie ČR, Praha 2001

Musil Jan, Konrád Zdeněk, Suchánek Jaroslav: Kriminalistika: učebnice pro studující práv. C. H. Beck, Praha 2004

Pavlovský Pavel a kol.: Soudní psychiatrie a psychologie. Grada Publishing, Praha 2001

Pješčak Ján a kol.: Kriminalistika: učebnice pro právnické fakulty. Naše Vojsko, Praha 1986

Rybář Miroslav: Základy Kriminalistiky. Aleš Čeněk, Plzeň 2001

Sdružení Linky bezpečí dětí a mládeže: 10 let Linky bezpečí. Praha 2004

Spurný Joža: Psychologie výslechu. Portál, Praha 2003

Straus Jiří a kol.: Úvod do kriminalistiky. Aleš Čeněk, Plzeň 2004

Šámal, Púry, Rizman: Trestní zákon komentář – díl II. 6. vydání, C. H. Beck, Praha 2004

Vzdělávací institut ochrany dětí: Průvodce dětského svědka v trestním řízení. Praha 2005

Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti. Grada Publishing, Praha 2000

Weiss Petr a kol.: Sexuální zneužívání dětí. Grada Publishing, Praha 2005

ODBORNÉ ČASOPISY

• KRIMINALISTICKÝ SBORNÍK:

Fořt Karel: Sebevědomý pachatel pohlavního zneužívání. Kriminalistický sborník, 4/1992, str. 134 – 135

Herger Jan, Brázda Jan: Znásilnění nezletilé?. Kriminalistický sborník, 1/1991, str. 17 – 22

Hudec Jiří, Meduna Vilém: Bylo v silách rodiny zabránit sexuálnímu zneužívání nezletilé dcery otcem?. Kriminalistický sborník, 10/1996, str. 356 – 360

Chalupník Václav: Muselo dojít ke znásilnění?. Kriminalistický sborník, 8/1989, str. 357 – 358

Konvář František, Pilz Rudolf: Proměna otcovské lásky v milenecký vztah. Kriminalistický sborník, 12/1990, str. 433 – 437

Kotora Miroslav: Motivace oznámení znásilnění. Kriminalistický sborník, 5/1989, str. 219 – 224

Lašek Jan: Loutky Jája a Pája v praxi soudního znalce psychologa. Kriminalistický sborník, 6/1996, str. 203 – 205

Papírník Ladislav: Výslech poškozených při pohlavním zneužívání zejména ve vztahu k § 102 tr. řádu. Kriminalistický sborník, 9/1976, str. 568 – 572

Plšková Alena: Jája a Pája. Kriminalistický sborník, 9/1995, str. 329 – 336

Plšková Alena: Na pomoc... Výslech dětí a mladistvých. Kriminalistický sborník, 3/1998, str. 72

Šerberová Alžběta, Pivodová Jitka: Rozhovor s autorkou demonstračních pomůcek Jája a Pája mjr. PhDr. Alenou Plškovou. Kriminalistický sborník, 3/1998, str. 53 – 55

Šlesinger František: Pionýrský vedoucí. Kriminalistický sborník, 1/2004, str. 11 – 13

Velinský Petr, Zavadil Jaroslav: Pohlavní zneužívání se zbraní v ruce. Kriminalistický sborník, 11/1989, str. 497 – 499

Vizváry Jiří: Rodinná tragédie jako důsledek incestu. Kriminalistický sborník, 7/1991, str. 298 – 300

Volevecký František: Hodný strýček. Kriminalistický sborník, 1/1997, str. 14 – 16

Wölflová Ilona, Voleš Pavel: Pohlavní zneužívání z pohledu znalce a vyšetřovatele VB. Kriminalistický sborník, 4/1991, str. 175 – 178

- ČESKOSLOVENSKÁ KRIMINALISTIKA A KRIMINALISTIKA:

Boušková Terézia: Niektoré psychologické aspekty svedeckej výpovede dieťaťa v trestnom konaní. Československá kriminalistika, 1/1979, str. 22 – 31

Císařová Dagmar, Mítlöhner Miroslav: Náměty k součinnosti s lékařem při vyšetřování sexuální trestné činnosti. Kriminalistika, 1/1991, str. 54 – 59

Čírtková Ludmila: Psychologie výslechu. Kriminalistika, 4/1996, str. 321 – 326

Geerds F.: Ke kriminologii zneužívání dětí – anotace. Kriminalistika, 4/1995, str. 328 – 329

Gromová Katarína: Incest – sexuálny delikt páchaný v rodine. Československá kriminalistika, 1/1985, str. 43 – 51

Konrád Zdeněk, Pikna Bohumil: K některým problémům taktiky výslechu v procesu odhalování a vyšetřování trestné činnosti. Československá kriminalistika, 4/1978, str. 303 – 309

Weiss Petr, Brichcín Slavoj, Hessler Michal: Kasuistika homosexuálního znásilnění a mezera v legislativě?. Kriminalistika, 2/1992, str. 139 – 141

Weiss Petr: Vyšetřování sexuálně zneužívaného dítěte – zkušenosti z USA. Kriminalistika, 3/1994, str. 267 – 269

Weiss Petr, Procházka Ivo, Urbánek Václav: Sexuálně deviantní chování ohrožující především děti a mládež. Kriminalistika, 3/1998, str. 221 - 226

- TRESTNÍ PRÁVO:

Kacafírková Marcela: Incest. Trestní právo, 7-8/2003, str. 20 – 23

Kmec Jiří: Právo obviněného na výslech svědka a ochrana oběti – svědka před sekundární viktimizací v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Trestní právo, 11/2004, str. 6 - 11

- ČS. PSYCHIATRIE:

Jetel M., Kocábová D.: Dětská výpověď o sexuálním deliktu a její věrohodnost. Čs. psychiatrie, 2/1968, str. 112 - 118

DALŠÍ ZDROJE

- INTERNET

Všechny stránky navštíveny květen – červen 2006.

<http://www.bkb.cz>

<http://www.detskaprava.cz>

<http://www.ditekrize.cz>

<http://www.linkabezpeci.cz>

<http://www.planovanirodiny.cz>

<http://www.sex-centrum.cz>

<http://www.studovna.cz>

<http://www.tiscali.cz>

<http://www.tyrane-deti.cz>

<http://www.zkola.cz>

- SYSTÉM ASPI

- VYŠETŘOVACÍ SPISY

ČTS: ORSO – 177/OK – 2003 Sokolov

ČTS: ORSO – 1587/OK – 2003 Sokolov

ČTS: ORSO – 165/OK – 2006 Sokolov